

Opleiding kunst en economie

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Inhoudsopgave

INLEIDING

1. BEROEPSBEELD OPLEIDING KUNST EN ECONOMIE	5
1.1. Werkveld Kunst en Economie	5
1.1.1. Creatieve industrie	6
1.1.2. De culturele en creatieve sector	7
1.2. KE-professionals	8
1.2.1. Expertisegebieden	8
1.2.2. Werkveld	9
1.2.3. Thema's, maatschappelijke uitdagingen	11
1.2.4. Professional Identity en Onderzoek	11
1.2.5. KE-professionals	11
2. DE LEERRESULTATEN VAN DE OPLEIDING KUNST EN ECONOMIE	13
2.1. Inleiding	13
2.2. De richtinggevende werking van de leerresultaten	13
2.3. Competenties	14
2.4. Body of Knowledge and skills	24
2.5. Niveaubenadering	25
3. DIDACTISCH CONCEPT EN WERKVORMEN	27
3.1. Uitgangspunten voor de onderwijsleeromgeving	27
3.1.1. Studenten leren aan de hand van levensechte opdrachten, ontleend aan maatschappelijke vraagstukken (thema's)	28
3.1.2. Het leerproces heeft het karakter van een ontwerpproces	28
3.1.3. Het leerproces wordt ingericht als een educational journey	29
3.1.4. De KE-leeromgeving is een creatieve leergemeenschap	29
3.1.5. Eigenaarschap, zelfsturing en differentiatie van studenten	30
3.1.6. Docenten zijn teamspelers	30
3.2. Een geëngageerd onderwijsmodel en daarop gebaseerd curriculum	31
4. AANGESCHERPT OPLEIDINGSPROFIEL EN CURRICULUM	34

Inleiding

De opleiding Kunst en Economie is een opleiding van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, maakt deel uit van de sector Hoger Economisch Onderwijs en is daarbinnen een Bachelor of Arts. De opleiding is dankzij de verbinding van Kunst en Economie een unieke opleiding in het economisch domein.

In juni 2014 verscheen het Beroeps- en Opleidingsprofiel Kunst en Economie, hier verder afgekort tot het BOP KE (2014). Het eerste deel van het BOP KE (2014) beschrijft het beroepsprofiel van de Kunst en Economie Professionals (KE-professionals, werd daarvoor genoemd: *kunstmanager*). Het eerste deel van het BOP KE (2014) maakt duidelijk dat de opleiding Kunst en Economie opleidt tot een breed scala aan functies binnen de creatieve industrie, in BOP KE (2014) ook genoemd *de creatieve economie*. In het BOP KE (2014) is een uitgebreide en degelijke analyse van deze branche (topsector) opgenomen. De creatieve industrie is daarbij begrepen als een verbindend beroepsdomein dat expertise betreft uit de domeinen kunst, economie en techniek. De focus van de opleiding Kunst en Economie ligt op de verbinding kunst en economie. Het brede scala aan functies waarvoor wordt opgeleid, is in 2014 samengevat in drie overkoepelende rollen:

- Partner
- Connector
- Entrepreneur

In het verlengde van deze benadering zijn in het BOP KE (2014) vijf competentiegebieden beschreven die door studenten gedurende hun studie worden ontwikkeld. Deze werden in 2014 beschouwd als twee brede basisgebieden (hoofd fase: Economie en Kunst & Creatie) en drie brede en specialiserende competentiegebieden in lijn met de rollen (hoofd fase en specialisatiefase: Management, Connecting, Entrepreneurship). In het BOP KE (2014) is tevens een uitgebreide body of knowledge and skills opgenomen, die herleidbaar is tot de vijf competentiegebieden.

Het BOP KE (2014) benoemt niet expliciet specialisaties of accenten. Voor de competentiegebieden

Economie en Kunst & Creatie zijn alleen hoofd fase-competenties beschreven en voor de drie overige competentiegebieden ook specialisatiecompetenties. Het BOP KE (2014) doet geen uitspraken of studenten gedurende de studie alle competentiegebieden tot specialisatieniveau moeten ontwikkelen of slechts één. Ook blijft nog open hoe het specialisatieniveau zich verhoudt tot de in het BOP KE (2014) uitgewerkte niveausystematiek. Dit laat onverlet dat het doel van de opleiding is dat studenten (deels in de hoofd fase maar vooral in de specialistische fase) verschillende mogelijkheden voor eigen accentuering hebben: het curriculum KE biedt studenten, binnen kaders, de mogelijkheid tot een deels gepersonaliseerde leerroute.

De opleiding heeft het BOP (2014) geïmplementeerd. In het nieuwe curriculum is de denkwijze van het BOP KE (2014) verwerkt. In 2015-2016 is met de nieuwe propedeuse gestart. In 2018-2019 studeren de eerste studenten af die het gehele nieuwe vierjarige curriculum hebben gevolgd, maar in juni 2018 studeerden al studenten af via een combinatie van staande eindkwalificaties en nieuwe rollen. Dit betrof een pilot.

Eind 2017 is de opleiding tot de conclusie gekomen dat er verschillende aanleidingen zijn tot aanscherping van het BOP KE (2014) op een aantal aspecten:

- In het BOP (2014) is de Creatieve Industrie als het werkveld beschreven, in lijn met beschrijvingen van de Topsector en ClickNL. De creatieve industrie is een dynamisch en innovatief werkveld. De overheid kent grote economische betekenis toe aan de creatieve industrie en geeft stimuleringsbeleid vorm via de Topsector Creatieve Industrie en ClickNL, die hun beleidsprioriteiten in respectievelijk 2016 en 2017 hebben geactualiseerd. De opleiding geeft zich, gezien haar verbinding met dit werkveld en haar streven een toekomstbestendig curriculum aan te bieden, rekenschap van de betekenis van deze actualiseringen voor haar curriculum.
- De opleiding concludeert dat binnen het BOP (2014) de betekenis van de creatieve industrie goed is belicht, maar dat de (eigenheid van de)

culturele en creatieve sector en cultureel ondernemerschap onderbelicht zijn (volledige identificatie met creatieve industrie) terwijl hier wel de focus van de opleiding ligt.

- Er hebben opleidingsclusteringen plaatsgevonden binnen het hoger economisch domein en het hoger technisch domein. In het hoger economisch domein zijn economie en mediaopleidingen gebundeld onder de noemer *Creative Business*. Het nieuwe profiel *Creative Business* vertoont overeenstemming met het profiel *Kunst en Economie*. De opleiding vindt het wenselijk dat ze, ten behoeve van communicatie naar de toekomstige student en keuzes voor accentuering/profilering, haar positie in het nieuw ingedeelde hoger economisch onderwijs expliciet maakt.
- De opleiding is een HKU-opleiding. Ze brengt haar verhouding tot het HKU-Instellingsplan tot uitdrukking. Ze geeft de HKU-brede seminars een plaats in haar curriculum. Er is correspondentie tussen de werkvelden waarop studenten van de opleiding *Kunst en Economie* verdiepende expertise kunnen verwerven en de opleidingsdomeinen van HKU. Deze verbindingen waren nog niet zichtbaar gemaakt in het BOP KE (2014).
- De opleiding heeft gedurende het implementatieproces van het BOP KE (2014) verschillende keuzes gemaakt. Ook zijn in de loop van de tijd ontwikkelingen en verbeteringen ingevoerd op basis van voortschrijdend inzicht. Deze worden zichtbaar in o.a. de leerdoelen van onderwijsseenheden en in de keuzemogelijkheden voor studenten zoals incubate-werkvelden, seminars, atelierthema's, stagerollen en afstudeerrollen. In de praktijk van het onderwijs heeft de ontwikkeling van *professional identity* en *onderzoek* een belangrijke rol gekregen. Er zijn nog geen aparte persoonlijk professionele competenties beschreven in het BOP KE (2014). In het geactualiseerde profiel worden uitspraken over deze zaken gedaan omdat de opleiding het wenselijk vindt op deze ontwikkelingen te kunnen sturen. Dit geldt eveneens voor de eindkwalificatie op onderzoek.

- De opleiding wil de specialisatiemogelijkheden meer helder opnemen in het curriculum.
- Ten slotte concludeert de opleiding na drie jaar implementatie dat de sturende werking van de competentiegebieden mag worden aangescherpt. De leerdoelen van verschillende onderwijsseenheden volgen logisch uit het beroepsprofiel en de rollen maar blijken niet steeds aantoonbaar verankerd in de competentiegebieden.

De opleiding heeft in 2014 een uitgebreid werkveldonderzoek gedaan op basis waarvan het nieuwe BOP is vormgegeven. Tijdens het curriculumontwerptraject is het werkveld meermaals betrokken als klankbord. Ook zijn ze mede-ontwerper geweest op een uitgebreide werkveldconferentie ten behoeve van het ontwerp jaar 3 en 4 (december 2016). Bij de keuzes die gemaakt zijn is wederom validatie gezocht door middel van een uitgebreid werkveldonderzoek: de werkveldadviescommissie is geraadpleegd, een uitgebreide werkveldbijeenkomst rond het nieuwe beroepsprofiel heeft plaatsgevonden en er is een serie diepte-interviews in het werkveld afgenomen. Uitkomsten hiervan ondersteunen de relevantie van de gemaakte keuzes in de geactualiseerde versie die voor u ligt.

Al met al concludeert de opleiding dat het tijd is een volgende versie van het BOP uit te brengen, onder de noemer *Opleidingsprofiel Kunst en Economie 2019-2024*. Het voorliggende Opleidingsprofiel 2019-2024 is een upgrade van het BOP KE (2014) op basis van een reconstructie van ontwikkelingen en verbeteringen die voor een deel al in het curriculum zijn gerealiseerd en/of gereflecteerd. Het Opleidingsprofiel reconstrueert en expliciteert gerealiseerde keuzes, ontwikkelingen en verbeteringen. Daarmee geeft het Opleidingsprofiel 2019-2024 ook richting aan verdere verbetering en aanscherping van het curriculum.

1. Beroepsbeeld opleiding kunst en economie

De opleiding Kunst en Economie van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) leidt op tot Kunst en Economie professionals (KE-professionals) die handelen binnen de creatieve industrie en voor bedrijven waar creativiteit een succesfactor is (embedded creativity). Ze begeven zich in het bijzonder binnen de culturele en creatieve sector. Zij zijn van betekenis voor een breed spectrum aan culturele, sociale en economische vraagstukken van de culturele en creatieve sector en de creatieve industrie. Hun aanpak kan worden gekarakteriseerd als een door kunst geïnspireerde aanpak.

Daar verstaat de opleiding het volgende onder:

1. KE-professionals zijn bekend met het brede spectrum aan ontwikkelings- en beleidsvraagstukken dat betekenis heeft voor de culturele en creatieve sector. Ze zijn bekend met de taal en de codes en hebben een relatienetwerk.
2. De wijze waarop KE-professionals vraagstukken aanpakken, is vergelijkbaar met de (ontwerpgerichte, maakgerichte) aanpak die in de kunsten gebruikelijk is: KE-professionals zijn gericht op het ontwerpen van werkzame, nieuwe, onverwachte (creatieve) oplossingen en ze gebruiken daarbij handelswijzen (specifieke vormen van onderzoek, ontwerpprocessen, participerende benadering) die vergelijkbaar zijn met de wijze waarop kunstenaars hun werken creëren. Processen worden, zoals in de kunsten, lineair en non-lineair, abstract en concreet bekeken.
3. KE-professionals onderscheiden zich door de betekenis die zij in hun handelen toekennen, vanuit *“the state of the art”*: met verbeelding, onverwacht, vooruitdenkend, reflecterend, ontwerpgericht onderzoekend.

In dit eerste hoofdstuk zetten we de toegevoegde waarde van deze professionele benadering uiteen.

1.1. Werkveld Kunst en Economie

Het werkveld van de KE-professional kan worden omschreven als het geheel aan culturele, sociale en economische vraagstukken waarvoor een kunstgeoriënteerde benadering passend is en een oplossing kan bieden, *ongeacht de branche waar het vraagstuk zich voordoet*. In de praktijk blijkt het werkveld van de meeste KE-professionals de creatieve industrie, in het bijzonder de culturele en creatieve sector.¹

Er is vanzelfsprekend steeds discussie over wat er onder de culturele en creatieve sector kan worden verstaan. De opleiding sluit voor wat betreft de bepaling van deze sector aan bij de opleidingsdomeinen van HKU. Ze beschouwt Beeldende Kunst & Design, Events, Games, Media, Muziek en Theater als de relevante werkvelden binnen de sector en verbindt zich daarmee aan de verschillende schools binnen HKU. Meer in de breedte geformuleerd, betreft de culturele en creatieve sector het domein *waar de artistieke invalshoek, ontwerpend en uitvoerend, de overhand heeft*. Onder de creatieve industrie bedoelt ze dan de sector waar technisch en economisch toegepaste creativiteit de overhand heeft.

Over de verhouding van de creatieve industrie tot de culturele en creatieve sector zijn verschillende opvattingen. Vanuit de opvatting dat de creatieve industrie moet worden gedefinieerd vanuit een creatief technologisch en creatief economische invalshoek wordt de culturele en creatieve sector veelal onderschikkend gedacht (*ze dragen bij aan creativiteit*). Dat is o.a. de denkwijze van ClickNL, die zichtbaar wordt uit haar actuele domeinindeling (waar cultuur en creativiteit impliciete beginselen zijn). De Raad voor de Cultuur daarentegen ziet in haar beleidsadvies de creatieve industrie als een subsector van de overkoepelende culturele en creatieve sector. De opleiding Kunst en Economie richt zich op de verbindende aspecten van de culturele en creatieve sector met de creatieve industrie en omgekeerd, ze maakt geen keuze voor één van beide uitersten.

¹ De opleiding neemt de terminologie: culturele en creatieve sector over van de Werkgroep Arbeidsmarkt Culturele en Creatieve Sector.

1.1.1. Creatieve industrie

In deze paragraaf geven we de voor KE-professionals relevante karakterisering van de creatieve industrie. In de volgende paragraaf gaan we verder in op specifieke relevante vraagstukken van de culturele en creatieve sector.

De overheid voert op negen topsectoren een expliciet stimuleringsbeleid, één ervan is de Topsector Creatieve Industrie. De creatieve industrie wordt beschouwd als verbinder en aanjager van de andere topsectoren. De creatieve industrie jaagt innovatie in andere sectoren aan en draagt bij aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen². De creatieve industrie is van betekenis voor de werkgelegenheid en voor de groei van nieuwe ondernemingen in Nederland. Het stimuleringsbeleid voor de creatieve industrie krijgt vorm via ClickNL³. Over creatieve professionals zegt ClickNL dat hun rol meer *fluïde is dan voorheen*, dat de complexiteit van vraagstukken toeneemt en dat er meer nadruk komt te liggen op de onderbouwing van zijn interventies. Deze opmerking zegt iets over het redeneervermogen van KE-professionals, zij moeten om kunnen gaan met complexiteit en interventies kunnen beredeneren en expliciteren.

De topsector Creatieve Industrie heeft een *Kennis- en Innovatieagenda 2018-2021* opgesteld, waarin de stimuleringsprioriteiten van de overheid zijn beschreven. De drie rode draden (road maps) van het stimuleringsbeleid m.b.t. de creatieve industrie zijn:

1. *Design for Change* gericht op het versterken van de samenwerking van creatieve professionals met andere domeinspecifieke deskundigen ten behoeve van het ontwerpen van complexe systeeminterventies op meso- en macroniveau voor de grote maatschappelijke vraagstukken.
2. *The Human Touch*. Hier gaat het om het ontwikkelen van innovatieve toepassingen, die van betekenis zijn voor de levenskwaliteit van de individuele mens.
3. *Value Creation* heeft betrekking op de nieuwe rol, verantwoordelijkheden, mogelijkheden en competenties van creatieve professionals. Doelstelling is het ontwikkelen van nieuwe vormen van organiseren van het werk, nieuwe businessmodellen en veranderende rollen.

² De creatieve industrie groeit sneller dan de rest van de economie. Daarnaast levert ze een belangrijke bijdrage aan de werkgelegenheid en de groei van het aantal nieuwe ondernemingen in Nederland. De sector jaagt innovatie in andere sectoren aan en helpt met het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. De creatieve industrie versterkt het innovatievermogen van Nederland. De sector is een onmisbare schakel in het geven van antwoorden op grote maatschappelijke vraagstukken en het bieden van een zinvolle betekenis aan nieuwe technologische mogelijkheden.

De drie prioriteiten hebben betekenis voor de opleiding Kunst en Economie. De opleiding richt haar onderwijs in op basis van een toekomstgericht competentieprofiel van de KE-professional (3), is gericht op het ontwerpen op maat van menselijke waarden (2) en is bij uitstek gericht op de samenwerking van zakelijke branche met de kunst- en cultuursector (1).

Vanuit haar agenda en vraagstukken heeft ClickNL een overzicht opgesteld van de belangrijkste maatschappelijke thema's voor de creatieve industrie. We sommen ze hier op: circulaire samenleving, energie en gedrag, gezond gedrag, veerkracht in de samenleving, kwaliteit van leven en welzijn, vertrouwen en veiligheid, persoonlijke ervaring en human empowerment. ClickNL heeft verder gekozen voor een meer thematische ordening van werkdomeinen van de creatieve industrie waarin de thema's vorm krijgen: Cities, Media & Entertainment, Mobility, Food, Health, Retail, Heritage, Energie⁴. De creatieve industrie is gericht op de verbinding van economische rentabiliteit met de bovenstaande vraagstukken (*the next economy*). De creatieve industrie is in staat tot het ontwerpen van onverwachte, levensvatbare oplossingen en vernieuwingen voor deze vraagstukken vanuit nieuwe businessmodellen en verdienmodellen die worden gekarakteriseerd door: kleinschaligheid, proactiviteit, creativiteit, ondernemerschap, realisatie van nieuwe samenwerkingsvormen tussen bedrijven en disciplines.

De opleiding Kunst en Economie herkent deze benadering: KE-professionals zijn toegerust op de verbinding van financieel-economische waarden met een spectrum aan culturele en creatieve waarden. De opleiding besteedt in haar curriculum aandacht aan verschillende van de genoemde maatschappelijke thema's via bijvoorbeeld casuïstiek, Atelier enzo-voorts. Studenten kunnen zich in specifieke thema's verdiepen via curriculumonderdelen zoals Incubate, Atelier, Stage en in het afstudeerjaar. De opleiding legt in haar onderwijs de nadruk op deze thema's vanuit de manier waarop ze verschijnen in- en relevant zijn voor de culturele en creatieve sector. Daarover gaat paragraaf 1.1.2.

³ ClickNL staat voor de meerwaarde van samenwerken: ze koppelt nieuwsgierige onderzoekers aan ondernemende creatieve professionals. Samen ontwikkelen zij kennis en innovaties voor een sterke economie en een duurzame samenleving. Om samenwerkingen te promoten en een springplank te geven, ontwikkelde ClickNL samen met experts uit de creatieve industrie en de onderzoekswereld een Kennis- en Innovatieagenda. Hierin staat de samenwerking tussen onderzoek, bedrijfsleven en overheid centraal, evenals de verbindingen tussen vraagstukken, toepassingsdomeinen en de innovatiekracht van de creatieve industrie.

⁴ Wat opvalt is dat ClickNL in deze definitie Kunst en Cultuur impliciet laat in de Creatieve Industrie (creativiteit is voorondersteld?). De Raad voor Cultuur hanteert in haar beleidsadvies 2017-2020 een geheel andere indeling, waarbij zij juist de creatieve industrie als een subsector van de sector Kunst en Cultuur positioneert: Bibliotheek & Letteren, Beeldende Kunst, Creatieve Industrie, Erfgoed, Film, Podiumkunsten.

1.1.2. De culturele en creatieve sector

We schetsen hieronder de voornaamste actuele thema's van de culturele en creatieve sector omdat deze tezamen een beeld geven van het type vraagstukken waar KE-professionals mee van doen kunnen krijgen. We doen dat aan de hand van de thema's zoals beschreven door o.a. de werkgroep Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector⁵ en de Raad voor de Cultuur.⁶ Ze zijn deels al aanwezig in het opleidingscurriculum, deels krijgen ze een plaats in het toekomstige curriculum.⁷

- Hand in hand met de terugtrekkende overheden en opkomende nieuwe partnermodellen is er binnen de culturele en creatieve sector aandacht voor het verder ontwikkelen van eigen verdienmogelijkheden en -modellen om activiteiten binnen de sector te kunnen bekostigen en te ontwikkelen. Meer financiële zelfredzaamheid, aandacht voor het ontwikkelen van nieuwe inkomstenmodellen. Ook zijn verdienmodellen nodig ten behoeve van de verbetering van de arbeidsvoorwaarden van werkenden in de sector. Een voorbeeld van een ontwikkeling voor de sector, die (ook financieel) perspectief kan bieden, is het overheidsbeleid m.b.t. cultuureducatie (verbreding van de educatieve taak van de instellingen). KE-professionals begrijpen deze problematiek en dragen bij aan ontwikkeling van levensvatbare oplossingen.
- De stedelijke politiek en stedelijke oriëntatie krijgen meer nadruk ten opzichte van de landelijke politiek en het landelijk beleid. Culturele en creatieve organisaties vinden in de stad hun thuisbasis en opereren van daaruit meer mondiaal dan voorheen. Er ontstaan zo lokaal en mondiaal nieuwe verbindingen, een nieuw publiek en nieuwe producties. KE-professionals dragen bij aan de ontwikkeling van deze oriëntaties.
- Hoewel de culturele en creatieve sector meer zelfstandig wordt, is ze voor een deel afhankelijk van partnerinkomsten, waaronder fondsen en subsidies. Een en ander betekent dat de sector ook acteert in relatie tot de beleidsprioriteiten van de partners. Actuele beleidsprioriteiten van de overheid zijn: toegankelijkheid van de voorzieningen voor een breed en gedifferentieerd publiek via verschillende media, aandacht voor interculturaliteit/diversiteit, meer nadruk op niet-westerse tradities, aandacht voor cultuureducatie, bijdragen aan publieksbeleid van instellingen met het oog

op veranderen opvattingen (vermaak, beleveniscultuur, festivalisering), profilering, samenwerking, return on experience, kwaliteitszorg, interdisciplinaire werken.

- Ontwikkelingen rondom digitalisering en sociale media hebben ook een grote impact op de culturele en creatieve sector. Dit geldt voor het maakproces zelf, voor de marketing en publiciteit, voor auteursrechtelijke kwesties, inzet van verschillende media voor content, toegankelijk maken van digitale content, digitale distributie enzovoorts. Met de digitalisering hangen ook vraagstukken samen met betrekking tot passende en vernieuwende manieren van inrichten van processen (kaartverkoop, werving, publiciteit). Er zijn verschillen tussen een oudere (analoge) en jongere (digitale) generatie qua waardering van (inhouden van) domeinen, qua verwachtingen etc.
- De culturele en creatieve sector speelt, dankzij haar vermogen tot anders denken en anders kijken, een rol bij maatschappelijke bewustwording van duurzaamheidsvraagstukken en bij de ontwikkeling van vernieuwende, verrassende, experimentele interventies t.a.v. deze vraagstukken. Verschillende vormgevingsdisciplines, kunst domeinen en wetenschappelijke disciplines worden met elkaar verbonden met het oog op nieuwe, experimentele interventies.

Binnen de sector is cultureel ondernemerschap een vereiste. Culturele en creatieve organisaties hebben een breder scala aan doelstellingen dan voorheen, mede ingegeven vanuit invloeden van de verschillende stakeholders. KE-professionals worden toegerust een rol te spelen ten behoeve van deze voor de culturele en creatieve sector typerende vraagstukken. Ze kunnen o.a. bijdragen aan stedelijk beleid cultuur en creativiteit, aan de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen, aan ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van werkenden in de sector, aan de profilering van instellingen, aan versterken van de toegankelijkheid, aan de ontwikkeling van publieksbeleid enzovoorts. Daarbij merken we op dat pas afgestudeerden overwegend op een praktisch niveau met deze thema's en krachtenvelden te maken krijgen: ze werken bijvoorbeeld op een uitvoerend niveau voor een organisatie of instelling en houden zich daar bezig met het werven van nieuw publiek, het organiseren van nieuwe activiteiten in de regio, het produceren van een creatieve activiteit,

⁵ Arbeidsmarktagenda culturele en creatieve sector, november 2017

⁶ De Cultuurverkenning, Ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland, 2014 en Agenda Cultuur 2017-2020

⁷ De hier beschreven ontwikkelingen zijn losjes ingedeeld conform het zogenoemde DESTEP-model: demografisch, economisch, sociaal-cultureel, technologisch, ecologisch, politiek juridisch

het contact leggen met scholen, het direct werven van fondsen, het meewerken aan een subsidieaanvraag enzovoorts. Ze opereren op meer strategisch beleidsmatig niveau na een aantal jaren ervaring.

1.2. KE-professionals

De opleiding Kunst en Economie leidt op voor KE-professionals die bekend zijn met het brede spectrum van bovenstaande vraagstukken, ontwikkelingen en thema's van de culturele en creatieve sector en met het denken en werken van theatermakers, musici, beeldend kunstenaars, designers, mediaontwerpers, gamesontwerpers. KE-professionals onderscheiden zich, zoals gezegd, door de betekenis die zij in hun handelen toekennen vanuit *the state of the art*: verbeeldend, onverwacht, vooruitdenkend, reflecterend, ontwerpgericht onderzoekend.

1.2.1. Expertisegebieden⁸

De opleiding onderscheidt drie van haar competentiegebieden als specifieke *expertisegebieden* van KE-professionals. Deze expertisegebieden betreffen verschillende invalshoeken van waaruit KE-professionals complexe vraagstukken benaderen. In het BOP KE (2014) werden deze expertisegebieden "de rollen" genoemd, die KE-professionals kunnen innemen, maar het begrip expertisegebied drukt beter uit waar het om gaat: specifieke vraagstukken van de culturele en creatieve sector (creatieve industrie) die specifieke benaderingen en expertises vereisen. Deze expertisegebieden zijn fluïde: ze zijn qua insteek van elkaar te onderscheiden, maar zij gaan ook in elkaar over:

• **Managen⁹**

Binnen dit expertisegebied gaat het om het aansturen van de realisatie van de verschillende doelstellingen van culturele en creatieve organisaties en de daarbij passende organisatiewijze. KE-professionals hanteren organisatorische en zakelijke vraagstukken van instellingen. KE-professionals zijn bekend met vraagstukken, denkwijzen en praktijken van (één of enkele werkvelden (zie 1.2.2) uit) de culturele en creatieve sector zoals regelingen, businessmodellen, financieringsmogelijkheden, verdienmodellen, productieprocessen en arbeidsomstandigheden. Ze behartigen de zakelijke vraagstukken op een toekomstgerichte

wijze en op een wijze die recht doet aan de eigenheid van de betreffende culturele en creatieve organisatie. Dat kan zijn als muziekmanager, producent, festivalorganisator, festivalprogrammeur direct na de studie. Na enige jaren ervaring kunnen ze opereren als zakelijk leider van een grotere kunstinstelling of culturele organisatie. De opleiding noemde deze invalshoek voorheen de rol van *partner*: de zakelijk organisatiekundige partner ten behoeve van de artistieke inhoud van de organisatie.

• **Verbinden¹⁰**

Dit expertisegebied is gericht op het initiëren, ontwikkelen, realiseren en regisseren¹¹ van verschillende verbindingen *binnen* de culturele en creatieve sector, *tussen* deze sector en zowel de creatieve industrie als de overige branches (commercieel en niet-commercieel). KE-professionals initiëren en bouwen netwerken en samenwerkingsverbanden van professionals en/of van organisaties van verschillende disciplines (verschillende perspectieven). Ze bouwen netwerken die nodig zijn om (nieuwe) producties, producten, concepten te ontwikkelen en te realiseren. Netwerken ten behoeve van gezamenlijke kennisontwikkeling, kennisdeling, teamwork tussen verschillende disciplines. Ze ontwikkelen concepten om interactie te creëren tussen mensen en organisaties zoals eventconcepten en de inzet van transmediale storytelling. De raad voor de cultuur en ook ClickNL kennen veel (economische) betekenis toe aan de ontwikkeling van deze verbindingen. In het BOP KE (2014) is dit de rol van de connector genoemd.

• **Ondernemen¹²**

Dit expertisegebied betreft het perspectief van de ondernemer die zelf creativiteit en economie verbindt tot nieuwe concepten, producten en diensten. KE-professionals ondernemen als zelfstandig ondernemer¹³ en ze ontwikkelen producten en diensten binnen bestaande culturele en creatieve organisaties. Zij zijn in de regel culturele ondernemers, dus ondernemers binnen een of enkele werkvelden van de culturele en creatieve sector. Zij zien kansen, stellen een ondernemingsstrategie op, maken essentiële financiële ondernemersafwegingen en maken keuzes. Ze nemen zelf inhoudelijk initiatief en/of dragen bij aan nieuwe initiatieven. In het profiel 2014 is dit perspectief het perspectief van de *entrepreneur* genoemd.

⁸ De opleiding heeft de term rol uit het BOP KE (2014) vervangen door het woord expertisegebied.

⁹ De rolbenaming in BOP KE (2014) is: Partner

¹⁰ De rolbenaming in BOP KE (2014) is: Connector

¹¹ KE-professionals komen toe aan regisseren van netwerken na enige jaren werkervaring. Direct na afstuderen gaat het om coördineren.

¹² De rolbenaming in BOP KE (2014) is: Entrepreneur

¹³ Direct na de opleiding gaat het dan veelal om ZZP of kleine startende culturele creatieve bedrijven.

KE-professionals zijn thuis op alle drie expertisegebieden én hebben zich gespecialiseerd op één van deze expertisegebieden.

1.2.2. Werkveld

De opleiding onderscheidt binnen de culturele en creatieve sector de volgende werkvelden (deze werkvelden corresponderen in hoofdlijnen met de HKU-opleidings- en onderzoekswerkvelden):

1. *Beeldende Kunst & Design*. Binnen dit werkveld staan de autonome (fine art) en toegepaste kunsten (design) centraal. Kernwoorden: autonome kunst, toegepaste kunst, cultureel ondernemerschap, beeldende kunsten, fashion, product design, reclame/ branding bureaus, creatieve industrie, cross-sectoraal.
  - a. Autonome kunst omvat uiteenlopende kunst-disciplines zoals beeldhouwen, schilderen, grafiek, installaties, digitale kunst, business-art en fotografie. Het gaat over het beeldende, het tastbare, het voelbare, het esthetische, het verrassende en 'geraakt' worden. De opleiding KE richt zich op vraagstukken als de *arbeidsmarktpositie* van de autonome kunstenaar (ondernemerschap, opzetten coöperatief kunstenaarscollectief), welke *verdienmodellen* zijn er (nieuwe inkomstenbronnen), hoe kan kunst een goede plek krijgen in de huidige (internationale) maatschappij (marketing van een museum, manager in een galerie).
  - b. Design behelst een breed spectrum aan ontwerpende, toegepaste activiteiten in de creatieve industrie, zoals mode, branding, reclamebureaus, productdesign, (binnenhuis-) architectuur. De opleiding richt zich op het begrijpen hoe een ontwerper (zoals een modeontwerper of binnenhuisarchitect) denkt en werkt binnen de maatschappelijke, nationale en internationale context. In deze context zijn *projectmanagers* van creatieve projecten, *marketeers*, *zakelijk leiders* en *ondernemers* nodig die de ontwerpers en creatieven in dit werkveld faciliteren, verbinden, prikkelen tot nieuwe uitdagingen en die als bemiddelaar optreden in nieuwe contexten (zoals gedragsontwerp in bijvoorbeeld de zorgsector).
  - c. Als pilot zal binnen design het werkveld Fashion apart naar voren worden gebracht. Fashion en de maatschappij zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Fashion is de op twee na grootste industrie ter wereld en vrijwel iedereen wordt er dagelijks mee geconfronteerd. KE-studenten krijgen kennis overgedragsbeïnvloeding, productiemanagement, trendanalyse, begeleiding van het maakproces en financiering. Bij de opleiding Kunst en Economie ligt de focus op het management van het creatieve ontwerpproces binnen de modebranche: het vormgeven van nieuwe productie- en ontwerpprocessen, maar ook het begeleiden van innovatie in bijvoorbeeld materialen, verdienmodellen en de ontwikkeling van een toekomstvisie op het gebied van ontwerp bureaus, modellen, pr, ontwerp, materiaal en (duurzame) productie. Kernwoorden zijn: proces en productiebegeleiding, trends, maatschappij.
2. *Events*. De betekenis van evenementen wordt o.a. bepaald door de ontmoetingsfunctie en de gedragsbeïnvloeding (aankoop, opinie, etc.). De verschijningsvorm (festival, zakelijk evenement, een reis, etc.) is gerelateerd aan de beoogde betekenis, die moet worden ontworpen en georganiseerd. Voor de opleiding gaat het bij dit werkveld om *management* van een creatief project (projectleiderschap), *verbinden* (accountmanager en conceptontwikkeling) en *vormgeven nieuwe verdienmodellen* (bijvoorbeeld het bedenken van nieuwe festivals als ondernemende activiteit). De KE-professional ontwerpt evenementen, gerelateerd aan de beoogde betekenis en realiseert/organiseert ontwerpen. Kernwoorden: zakelijke evenementen, incentives, festivals, imagineering.
3. *Games*. Voor de opleiding gaat het bij dit werkveld om: *producer* bij een game-ontwikkelaar (projectmanagement in een creatief project), *marketeer* die een game in de markt zet, *verbinder* die game-principes inzet in "serious game"-contexten. Games geven de speler (en kijkers) de mogelijkheid zich onder te dompelen in een ervaring die je meeneemt naar een andere wereld (dichtbij de werkelijkheid, fantasiewereld). De gebruikte speltechnieken en regels ontwerpen als het ware ons gedrag dat samen met keuzes leidt tot een spelervaring. Gameprincipes worden ook gebruikt binnen een niet game-context. Handelingen worden dan gegamificeerd.

Gamification is een krachtige tool waarbij game-elementen worden gebruikt om gedrag van gebruikers te ontwerpen. In Nederland zijn veel startups in de gamesector die zijn gebaat bij een zakelijke kracht die ze kan helpen met alle facetten van ondernemerschap. *Kernwoorden: games, serious gaming, gamification.*

4. *Media.* Communicatiemiddelen worden gebruikt, ingezet om kennis en gedrag in beweging te zetten. In de regel worden ten behoeve van het beoogde doel meerdere platforms uitgedacht, ontworpen en ingezet (trans- of cross-mediaal). De opleiding richt zich op het opleiden tot *storytellers* die over meerdere platforms een verhaal kunnen ontwerpen (verbinder), tot *ondernemers* die in het digitale tijdperk kunnen werken met de zakelijke uitdagingen op het gebied van nieuwe verdienmodellen en daarmee gepaard gaande auteursrechtelijke uitdagingen, tot *managers* van creatieve projecten waarbij een of meerdere media worden ingezet en tot *producers* van (eigen) programma's, op uiteenlopende platforms, die deze kunnen ontwerpen, ontwikkelen en in de markt zetten. *Kernwoorden: storytelling, cross/transmediaal, radio, tv, internet.*
5. *Muziek.* De muziekindustrie is breed en continue in beweging. Deze industrie heeft specifieke taal en codes: het persoonlijk netwerk speelt een rol om dingen voor elkaar te krijgen. De opleiding richt zich hoofdzakelijk op de populaire muziek, dance, indy en op de hieraan verbonden muziekstromingen. De opleiding richt zich op leren *managen, boeken, positioneren, publishen* (wel of niet gekoppeld aan aftasten labels). Zij leren als ondernemer te kijken en denken (naar de grote uitdagingen in de muziekindustrie zoals auteursrechtelijke kwesties) en hoe zij als verbinder nieuwe cross-overs tot stand kunnen brengen. Zij kunnen zich onder andere verder specialiseren in product-, a&r- en marketingmanagement, sales & distributie (inclusief online, zoals streaming, distributie). *Kernwoorden: netwerkopbouw, populaire muziekstromingen, managen, boeken, positioneren, publishen, rechten.*
7. *Theater.* Voor de opleiding gaat het bij dit werkveld om *zakelijk leiderschap, management* van een creatief project (projectleiderschap), *verbinden* (theater inzetten bij bijvoorbeeld het verbinden van een gemeenschap of om moeilijke dingen

bespreekbaar te maken) en *vormgeven van nieuwe verdienmodellen* (theater inzetten als training of voor een gezelschap het portfolio weten uit te breiden vanuit cultureel ondernemerschap). Een KE-professional opereert als organisator achter de schermen bij gezelschappen, theaters, schouwburgen en festivals, als zakelijk leider van een theatergezelschap, als productie leider van een festival, als marketeer bij een schouwburg. Hij opereert ook als connector tussen verschillende sectoren door bijvoorbeeld voorstellingen naar ouderen te brengen, met als doel eenzaamheid tegen te gaan. Hij begrijpt de taal en codes binnen het podiumkunstenveld, wanneer subsidie of een fonds nodig is of juist ondernemerschap, en waar de motivatie in het veld ligt. *Kernwoorden: podiumkunsten, nieuwe verdienmodellen, (project-)management, zakelijk leiderschap.*

KE-professionals hebben kennis van en ervaring met de taal, de codes, de regelingen, het beleid binnen de culturele en creatieve sector als geheel. KE-professionals zijn bekend met (de eigenheden van) deze werkvelden, hebben daartoe degelijke kunsthistorische kennis, inzicht in de verbinding van kunst, cultuur en samenleving en inzicht in de betekenis van artistiek onderzoek en artistieke kennisverwerking, generiek georiënteerd op de sector als geheel en op de daarbinnen onderscheiden werkvelden. Studenten ontwikkelen specifieke expertise binnen één of enkele van de tot deze sector behorende werkvelden. Ze zijn bekend met de specifieke maakprocessen, taal, codes, beleidsprioriteiten, specifieke vraagstukken die spelen binnen één of enkele van de werkvelden. Vanzelfsprekend tegen de achtergrond van het besef van toenemende verweving van werkvelden. Zij zijn in staat (relatie)netwerken op te bouwen en te consolideren binnen één of enkele werkvelden en tussen werkvelden.

De opleiding geeft haar curriculum zodanig vorm dat studenten een generieke oriëntatie verwerven op verschillende werkvelden. Ze hebben een basisoriëntatie op de verschillende talen, de codes, de regelingen en het beleid van een aantal werkvelden. Vanaf studiejaar 2 verdiepen ze zich in één of enkele van deze werkvelden. De opleiding legt haar beleid t.a.v. de werkvelden en de realisatie ervan in haar curriculum vast in een aparte notitie.¹⁴

¹⁴ Document: *Onderlegger Leerlijnen*

1.2.3. Thema's, maatschappelijke uitdagingen

Onder paragraaf 1.1.1 en paragraaf 1.1.2 zijn thema's van de creatieve industrie en de culturele en creatieve sector geïnventariseerd. De opleiding streeft naar een toekomstbestendig curriculum en streeft er dus naar dat studenten gedurende hun opleiding met een aantal van deze thema's te maken krijgen en ook dat ze zelf kiezen voor enkele thema's en vraagstukken. Binnen het curriculum werken studenten met name via het zogenoemde *Atelier* aan deze actuele thema's. De opleiding stelt in 2018-2019 studenten in de gelegenheid in het Atelier een keuze te maken uit de volgende thema's: Arts for Social Change, Media in Transition, International Arts, New Business Model Lab en Experience Design. De opleiding beziet regelmatig de wenselijkheid van actualisering van de thema's.

1.2.4. Professional Identity en Onderzoek

Vanwege het belang van de eigen professionele ontwikkeling en het onderzoekend vermogen zijn naast de drie expertisegebieden en de lijnen Kunst & Creatie en Economie twee aparte leerlijnen ontwikkeld:

Professional Identity: er is een aantal specifieke houdingsaspecten (persoonlijk professionele vermogens) van waaruit KE-professionals vraagstukken aanpakken. KE-professionals hebben een creatieve (verbeeldende), onderzoekende, reflectieve, lerende, resultaatgerichte, communicatieve en waardengeoriënteerde grondhouding. De opleiding noemt deze houdingsaspecten de (persoonlijk) professionele identiteit.

Onderzoek: de opleiding heeft als visie op onderzoek dat studenten in staat moeten zijn om vraagstukken op ontwerpgerichte wijze te benaderen. Standaard onderzoeksmethoden hebben hierbij hun plek in het curriculum en vormen onderdeel van een breed palet aan ontwerpgerichte methodieken dat wordt aangeboden.

1.2.5. KE-professionals

KE-professionals zijn T-shaped professionals. Zij verwerven een brede basis op het gebied van Economie, Kunst & Creatie, Onderzoek, Professionele Identiteit en op de onder 1.2.1, 1.2.2 en 1.2.3 beschreven invalshoeken. Studenten kunnen zich specialiseren:

- Op één van de drie expertisegebieden Managen, Verbinden of Ondernemen.

- Specifieke verdiepende expertise op- en ten behoeve van één of enkele van de beschreven werkvelden.

De opleiding maakt deze specialisatie concreet zichtbaar via:

- Een verschil in niveau dat studenten bereiken op de drie expertisegebieden. Ze bereiken niveau 2 op alle expertisegebieden en daarboven niveau 3 op één van de drie expertisegebieden (zie 2.4).
- Niveau 3 van de competentie Kunst & Creatie houdt in een werkveldspecialisatie.
- Niveau 3 van de competenties Economie, Onderzoeken en Professionele Identiteit wordt bereikt binnen één van de drie expertisegebieden.

KE-Professionals

Hebben een integrale basis t.a.v. economie, kunst & creatie, onderzoek, professionele identiteit, managen, verbinden en ondernemen (tot en met niveau 2)

Zijn gespecialiseerd (niveau 3)

- Op één van de drie expertisegebieden
- Binnen één of enkele werkvelden (kunst & creatie)
- Hebben economics en onderzoek ontwikkeld in relatie tot een expertisegebied
- Hebben professionele identiteit ontwikkeld tot niveau 3

De opleiding geeft de niveauontwikkeling als volgt vorm in het curriculum:

		Niveau:	1	2	3	
J1	<ul style="list-style-type: none"> Op het einde van de propedeuse hebben alle studenten niveau 1 bereikt op de competentiegebieden Economie (EC), Onderzoek (OZ), Kunst & Creatie (KC), Professionele Identiteit (PI) en de expertisegebieden Managen (MN) en Ondernemen (ON). 	EC	•			
		OZ	•			
		KC	•			
		PI	•			
		MN	•			
		ON	•			
		VB				
J2	<ul style="list-style-type: none"> In studiejaar 2 bereiken alle studenten ook niveau 1 op het expertisegebied Verbinden (VB). 		1	2	3	
		EC		•		
	OZ		•			
	KC		•			
	PI		•			
	MN		★			
	ON		★			
VB	•	★				
J3	<ul style="list-style-type: none"> In studiejaar 3 vervullen de studenten een opdracht op niveau 2 rond alle drie de expertisegebieden. Dit doen ze in de stage. 		1	2	3	
		EC				
		OZ			•	
		KC				
	<ul style="list-style-type: none"> Het Atelier in jaar 3 kent in verband met de keuzeminors waarvan studenten gebruik kunnen maken en die buiten de opleiding plaatsvinden geen niveauverdieping ten opzichte van het niveau dat eind jaar 2 bereikt is. 	<ul style="list-style-type: none"> In de stage van studiejaar 3 maken de studenten een begin met niveau 3 op één van de expertisegebieden★ (niveau 3 uit zich qua complexiteit op het zelfstandig functioneren buiten de school= start niveau 3). Ook onderzoek en professionele identiteit maken in de stage een aanvang op niveau 3. 	PI			•
			MN		•	★ ¹⁵
			ON		•	★
			VB		•	★
J4	<ul style="list-style-type: none"> Op het einde van studiejaar 4 hebben de studenten niveau 3 bereikt op één van de expertisegebieden, op Kunst & Creatie (één of enkele werkvelden), op Economie en Onderzoek (toegespitst op één van de expertisegebieden) en op Professionele Identiteit. 		1	2	3	
		EC			•	
		OZ			•	
		KC			•	
		PI			•	
		MN			★	
		ON			★	
VB			★			

Studenten kunnen zich via het honourstraject ook verder verbreden en/of verdiepen op één van de werkvelden en/of op een expertisegebied.

¹⁵ Studenten kiezen voor één van de drie expertisegebieden. De ontwikkeling van Onderzoek en Professionele Identiteit naar niveau 3 vindt geïntegreerd plaats in het gekozen expertisegebied.

2. De leerresultaten van de opleiding kunst en economie

2.1. Inleiding

In deze paragraaf beschrijven we de beoogde leerresultaten van de opleiding Kunst en Economie. Ze zijn gebaseerd op de competentiegebieden, de competenties en de body of knowledge and skills zoals beschreven in het BOP KE (2014). Er zijn enkele verschillen gerealiseerd t.o.v. 2014:

- De oorspronkelijke indeling in vijf competentiegebieden is gehandhaafd. De beide oorspronkelijke basisgebieden Economie en Kunst & Creatie zijn de basisgebieden van de opleiding en zijn ondersteunend aan de andere drie: Managen, Verbinden en Ondernemen. Op grond van ontwikkelingen in het onderwijs en de betekenis ervan in beroepsbeoefening zijn twee competenties geëxpliciteerd en toegevoegd: Onderzoek en Professionele Identiteit. Het concrete onderzoeksonderwijs (leerlijn onderzoek) en onderwijs m.b.t. professionele identiteit worden verder aangestuurd met behulp van de notitie “Onderlegger leerlijnen”.
- In BOP KE (2014) werd gesproken over *competentiegebieden*. Binnen een competentiegebied werden *hoofdasecompetenties* en *specialisatiecompetenties* onderscheiden. Deze benadering van BOP KE (2014) is vervallen. In dit nieuwe Opleidingsprofiel is elke competentie beschreven in de vorm van één kernbeschrijving. Elke kernbeschrijving wordt toegelicht in de vorm van drie tot vijf bullets. Deze toelichtingen hebben een richtinggevende en verbindende functie: ze maken zichtbaar in welke richting de opleiding wil dat de leerdoelen worden geformuleerd en in welke richting de beoordeling van de ontwikkeling van de competentie gespecificeerd wordt. Docenten gebruiken de toelichtingen voor het formuleren van leerdoelen. Ze gebruiken daarvoor ook de in paragraaf 2.4 beschreven niveausystematiek, die onverkort is overgenomen uit het BOP KE (2014).
- Studenten specialiseren zich op één expertisegebied. Ze specialiseren zich daarbinnen op één bepaald werkveld. De specialisatie op een bepaald expertisegebied leidt ertoe dat studenten een extra niveau bereiken ten opzichte van de beide andere expertisegebieden.

De specialisatie binnen een bepaald werkveld van de culturele en creatieve sector is een specifieke context waarbinnen een extra niveau op Kunst & Creatie wordt bereikt. Het eindniveau op de lijnen Economie, Professionele Identiteit en Onderzoek wordt bereikt in jaar 4 en deels gestart in jaar 3. Een en ander leidt tot een ontwikkeling naar eindniveau zoals te zien is in de tabel op de vorige pagina.

- De competenties zijn concreter geformuleerd, dichter op de feitelijke leerdoelen van het curriculum, geven zo meer concreet inhoudelijke kaders voor onderwijseenheden. Een deel van de leerdoelen van onderwijseenheden is opgenomen als toelichting en/of als concretisering van de body of knowledge and skills.
- Voor de opleiding staat de competentieontwikkeling centraal. De opleiding beschouwt de verwerving van kennis en vaardigheden als voorwaardelijk voor competentieontwikkeling. Daarom is de ordening van de body of knowledge dezelfde als de ordening van de competenties. De in deze versie naar voren gebrachte body of knowledge is deels ontleend aan het BOP KE (2014) en (grotendeels) gebaseerd op de leerdoelen zoals deze zijn weergegeven in het document *Competentiematrix*.
- In de competenties zijn enkele actuele ontwikkelingen ingevoegd. Deze zijn nog niet in het staande curriculum verwerkt, maar geven richting aan wat de opleiding nog wil ontwikkelen en kunnen leiden tot een aantal verbeteringen op kortere of langere termijn.

2.2. De richtinggevende werking van de leerresultaten

De opleiding legt één of enkele competenties (2.3), aspecten van de body of knowledge and skills (2.4) en een niveau-indicatie (2.5) ten grondslag aan een onderwijseenheid. De ontwerper van de onderwijseenheid (semesterteam en moduleteam)

concretiseert deze leerresultaten en niveau-indicatie in toetsbare leerdoelen. In latere studie jaren formuleren ook studenten zelf doelen, gerelateerd aan de leerresultaten (bijvoorbeeld t.b.v. de stage of t.b.v. het afstuderen).

In de onderwijsvisie van de opleiding speelt het leren door het maken van (beroeps)producten en reflecteren op tussenversies een centrale rol (zie 3.1.1). Deze producten zijn resultaten van levensechte opdrachten m.b.t. de oplossing van problemen van organisaties. De leerdoelen van semesters zijn dus mede geformuleerd als opdrachten en beroepsproducten (ideeën, ontwerpen, concepten, prototypes etc.) die aan specificaties voldoen. De opleiding beschrijft daarom voor elke competentie een aantal (typen) beroepsproducten (het repertoire aan beroepsproducten) waaruit blijkt of kan blijken dat studenten de betreffende competentie op een bepaald niveau beheersen. Dit overzicht van beroepsproducten (zie volgende paragraaf) helpt ontwikkelaars bij hun keuze voor levensechte opdrachten en het niveau waarop het resultaat geformuleerd moet worden. Ook helpt het bij het opstellen van criteria waaraan resultaten van opdrachten moeten voldoen. Het overzicht biedt studenten een kader bij het kiezen van profilerende opdrachten vanaf het derde studiejaar.

Verder zijn de leerdoelen, voor zover niet geformuleerd als opdrachten en producten, breed geformuleerd. Docenten maken gebruik van de Taxonomie van Bloom om een brede (complete) formulering van leerdoelen te bevorderen: onthouden, begrijpen, toepassen, analyseren, evalueren, creëren. In de regel bevatten de leerdoelen van de onderwijseenheden verschillende aspecten van de Taxonomie van Bloom. Voor de docenten geven de niveau-aanwijzingen, zoals opgenomen onder 2.5 mede aanwijzingen voor de werkwoorden binnen hun leerdoelen.

De opleiding draagt er zorg voor dat haar beleid t.a.v. de werkvelden (generieke oriëntatie op enkele werkvelden en verdieping/specialisatie op één werkveld) inhoudelijk vorm krijgt door gerichte aansturing in de semesters.¹⁶

2.3. Competenties

Het curriculum is opgebouwd rond de volgende 7 competentiegebieden:

- 1: Economie
- 2: Onderzoeken
- 3: Kunst & Creatie
- 4: Verbinden
- 5: Managen
- 6: Ondernemen
- 7: Professionele Identiteit

1. **Economie.** KE-professionals maken economische en juridische afwegingen die van betekenis zijn voor (de toekomstbestendigheid van) culturele en creatieve organisaties. Ze betrekken deze factoren bij het ontwikkelen van beleid en bij de uitvoering ervan.

Toelichting

- 1.1. *Algemeen.* Ze maken algemeen economische afwegingen (rond schaarste, circulaire economie, netwerkeconomie, concurrentie, groei) en reflecteren op de betekenis ervan voor de organisatie.
- 1.2. *Finance and Accounting.* Ze maken bedrijfseconomische afwegingen, interpreteren en realiseren investeringsbegrotingen, financieringsplannen en financiële begrotingen (exploitatie- en liquiditeitsbegrotingen) en balansen voor een culturele en creatieve organisatie en voor specifieke projecten. Ze realiseren de benodigde financiële rapportages die aan interne en ook externe vereisten voldoen.
- 1.3. *Marketing.* Ze dragen bij aan de ontwikkeling van een passende en hedendaagse marketingstrategie en het publiciteitsbeleid van culturele en creatieve organisaties, dragen bij aan realisatie van het beleid (marketingplan, marketing en publiciteit).
- 1.4. KE-professionals maken juridische afwegingen bij vraagstukken en handelen conform relevante wet- en regelgeving (m.n. eigendomsrecht).

¹⁶ Zie hiervoor het sturingsdocument "Onderlegger Leerlijnen".

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Financieringsplan, begroting, subsidieaanvraag, sponsorplan, marketingplan, balans, financiële rapportage

- 2. Onderzoeken.** KE-professionals verrichten onderzoek naar een breed scala aan vraagstukken van culturele en creatieve organisaties en creatieve vraagstukken van overige organisaties.

Ze zetten daartoe creatieve ontwerpgerichte onderzoeksmethoden in: ze doorzien wat het eigenlijke vraagstuk is. Ze analyseren de onderzoeksresultaten met het oog op de toepassing ervan.

Toelichting

- 2.1. KE-professionals verrichten onderzoek naar de verbinding van economische, juridische en artistieke invalshoeken en ontwikkelingen die voor (het betreffende vraagstuk van) de betreffende culturele en creatieve organisatie(s) in het geding zijn.
- 2.2. Ze verrichten onderzoek naar en analyseren de voor complexe vraagstukken betrokken stakeholders en benodigde expertises en organisaties. (Niveau 3: *verbinden*)
- 2.3. Ze verrichten onderzoek naar een passende resultaatgerichte organisatiewijze van een culturele en creatieve organisatie (creatieve industrie), gerelateerd aan de beoogde doelstellingen en het beleidsmatig kader. (Niveau 3: *managen*)
- 2.4. Verrichten onderzoek naar de levensvatbaarheid van een (creatief) product, dienst en/of concept en stellen bij op grond van de onderzoeksresultaten. Ze onderscheiden culturele, sociale, ecologische en economische waarde. (Niveau 3: *ondernemen*)

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Interview afnemen, enquête afnemen, observatie uitvoeren, human centered research uitvoeren, data-analyse, testplan, marktonderzoek, ontwerp onderzoek, prototype, evaluatieplan, contextanalyse, theoretisch discours, audit trail, onderzoekslogboek

- 3. Kunst & Creatie.** KE-professionals dragen vanuit een kunstgeïnspireerde aanpak bij aan de versterking van het artistieke profiel van culturele en creatieve organisaties. Ze handelen met verbeelding, zoeken onverwachte oplossingen, denken vooruit, handelen ontwerpgericht. Ze zijn gespecialiseerd in artistieke vraagstukken van één werkveld of enkele werkvelden (= niveau 3).

Toelichting

- 3.1. Ze geven zich rekenschap van de artistieke context van instellingen, het krachtenveld en van beleidsprioriteiten van stakeholders.
- 3.2. Ze dragen bij aan de ontwikkeling en realisatie van artistiek beleid en aan de verantwoording van beleid en uitvoering naar stakeholders.
- 3.3. Ze dragen bij aan de (optimale) inrichting en uitvoering van (creatieve) maakprocessen (aan verschillende aspecten van de cultuurwaardeketen: creatie, productie, exploitatie).

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Analyse van een maakproces, Analyse van creatieve producten, analyse van een culturele/creatieve waardeketen, optimaliseren maakproces, verband tussen kunst en maatschappelijke context, waardeanalyse van kunst, conceptontwikkeling, logboek als instrument

- 4. Verbinden.** KE-professionals brengen verschillende perspectieven bij elkaar t.b.v. een creatieve, ontwerpgerichte aanpak van complexe vraagstukken. Ze initiëren, ontwerpen, realiseren en regisseren (interdisciplinaire) interactie binnen en tussen samenwerkingsverbanden en netwerken van stakeholders, professionals en organisaties. Ze brengen ook kunsten en wetenschappen met elkaar in verband.

Toelichting

- 4.1. Ze brengen (creatieve, economische, technische) expertises & organisaties en stakeholders met elkaar in verband (initiëren cross-overs). Ze initiëren interactie en verbindingen met behulp van een breed scala aan media en creatieve middelen.

- 4.2. Ze organiseren en geven richting aan lerende (interdisciplinaire) netwerken. Ze organiseren kennisontwikkeling en kennisdeling (realiseren) tussen de deelnemers van netwerken.
- 4.3. Ze dragen bij aan de kwaliteit van de samenwerking. Ze ontwerpen en verwerven de hiervoor benodigde faciliteiten. Ze coördineren netwerken (regisseren).

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Stakeholderanalyse, oplossing vanuit kunstpraktijk voor niet-kunstorganisatie, opzetten en regisseren samenwerkingsverband, organiseren kennisontwikkeling en -deling

- 5. Managen.** KE-professionals geven sturing aan de realisatie van de verschillende doelstellingen van een culturele en creatieve organisatie, gerelateerd aan het beleidsmatig en bestuurlijk kader dat voor de organisatie van toepassing is.

Toelichting

- 5.1. Ze dragen bij aan het ontwerpen van de visie en de doelstellingen van een culturele en creatieve organisatie.
- 5.2. Ze dragen bij aan de inrichting en uitvoering van de voor de realisatie van de doelstellingen passende organisatiewijze: inrichting en uitvoering van productieprocessen (maakprocessen), financiële en administratieve processen, marketingprocessen en innovatieprocessen en veranderprocessen.
- 5.3. Ze tonen leiderschap en/of geven leiding aan creatieve en artistieke professionals, afdelingen, processen en projecten t.b.v. de realisatie van de gestelde doelen.

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Organisatieadvies, projectplan, beleidsplan, samenwerkingsproces, organisatie-analyse, werkprocessen, leiderschapsanalyse, veranderstrategie

- 6. Ondernemen.** KE-professionals handelen cultureel en sociaal ondernemend. KE-professionals ontwikkelen en realiseren (nieuwe) culturele en creatieve diensten, producten en concepten die sociale, economische en/of culturele toegevoegde waarde hebben c.q. die aansluiten bij complexe sociale, economische en culturele vraagstukken.

Toelichting

- 6.1. Ontwerpen een passend ondernemingsplan voor een (eigen) culturele en creatieve onderneming (inclusief de voor de realisatie. Ze maken daarbij gebruik van creatieve tools.
- 6.2. Maken keuzes voor een passend businessmodel en verdienmodel en richten de culturele en creatieve onderneming hierop in.
- 6.3. Optimaliseren creatief zakelijke processen t.b.v. culturele, economisch en sociale waardecreatie. Geven nieuwe waardeketens vorm en sturen deze aan.

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Ondernemingsplan, marketingplan, salesplan, marktanalyse, doelgroepanalyse, verdienmodel, ontwerpen waardeketen, trendanalyse, opzetten start up, product-innovatie, analyse persoonlijk ondernemerschap

- 7. Professionele Identiteit.** KE-professionals handelen op basis van een creatieve, onderzoekende, reflectieve, lerende, resultaatgerichte, communicatieve grondhouding.

Toelichting

- 7.1. Ze handelen creatief (nieuwsgierig, met verbeelding, samenwerkend, vasthoudend, gedisciplineerd).
- 7.2. Ze handelen vanuit een onderzoekende, reflectieve en kritische instelling ten aanzien van vraagstukken.
- 7.3. Ze maken kritische keuzes die ze expliciteren en verantwoorden.

- 7.4. Ze handelen resultaatgericht.
- 7.5. Ze communiceren (taal, beeld, houding), werken samen, weten anderen en andere invalshoeken te begrijpen en stemmen de beoogde aanpak hierop af.
- 7.6. Ze functioneren in complexe praktijksituaties, dat wil zeggen situaties waarin verschillende belangen en belanghebbenden van invloed zijn, verschillende factoren van invloed zijn (grilligheid), verschillende disciplines betrokken kunnen zijn, informatie beperkt aanwezig is.
- 7.7. Ze beoordelen vraagstukken mede aan de hand van de waarden en normen die in het geding kunnen zijn (normatieve professionaliteit, ethiek). Zij zijn zich bewust van de eigen waarden en normen en de waarden en normen die in het geding zijn bij vraagstukken. KE-professionals zijn op de juiste momenten vasthoudend t.a.v. de realisatie van die waarden en normen.

Voorbeelden van bij deze competentie passende beroepsproducten

Persoonlijk Ontwikkelingsplan, logboek, reflectieverslag, sollicitatiebrief/-gesprek, debatvoering, curriculum vitae, pitch.

2.4. Relatie KE-competenties met NLQF/Dublin-descriptoren/HEO-standaard

De hierboven beschreven competenties zijn in overeenstemming met het eindniveau van een hbo-bachelor zoals dat is omschreven door de NLQF (niveau 6). De NLQF heeft dit niveau gekoppeld

aan de Dublin-descriptoren. In de tabel hieronder wordt zichtbaar hoe de KE-competenties zich hiertoe verhouden.

NLQF Niveau 6		Dublin Descriptoren	KE-Leerlijn	
Context	Een onbekende, wisselende leef- en werkomgeving, ook internationaal.			
Kennis	<p>Bezit een gevorderde gespecialiseerde kennis en kritisch inzicht in theorieën en beginselen van een beroep, kennisdomein en breed wetenschapsgebied.</p> <p>Bezit brede, geïntegreerde kennis en begrip van de omvang, de belangrijkste gebieden en grenzen van een beroep, kennisdomein en breed wetenschapsgebied.</p> <p>Bezit kennis en begrip van enkele belangrijke actuele onderwerpen en specialismen gerelateerd aan het beroep of kennisdomein en breed wetenschapsgebied.</p>	Kennis en inzicht	<p>Heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit wordt overtroffen; functioneert doorgaans op een niveau waarop met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is.</p>	<p>Economie</p> <p>Kunst & Creatie</p> <p>Verbinden</p> <p>Managen</p> <p>Ondernemen</p> <p>Onderzoek</p>
Toepassen van kennis	<p>Reproduceert en analyseert de kennis en past deze toe, ook in andere contexten, zodanig dat dit een professionele en wetenschappelijke benadering in beroep en kennisdomein laat zien.</p> <p>Past complexe gespecialiseerde vaardigheden toe op de uitkomsten van onderzoek. Brengt met begeleiding op basis van methodologische kennis een praktijkgericht- of fundamenteel onderzoek tot een goed einde.</p>	Toepassen van kennis en inzicht	<p>Is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/haar werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied.</p>	<p>Economie</p> <p>Kunst & Creatie</p> <p>Verbinden</p> <p>Managen</p> <p>Ondernemen</p> <p>Onderzoek</p>

NLQF Niveau 6		Dublin Descriptoren	KE-Leerlijn
Toepassen van kennis	<p>Stelt argumentaties op en verdiept die. Evalueert en combineert kennis en inzichten uit een specifiek domein kritisch.</p> <p>Signaleert beperkingen van bestaande kennis in de beroepspraktijk en in het kennisdomein en onderneemt actie.</p> <p>Analyseert complexe beroeps- en wetenschappelijke taken en voert deze uit.</p>	<p>Oordeelsvorming</p> <p>Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.</p>	<p>Economie</p> <p>Kunst & Creatie</p> <p>Verbinden</p> <p>Managen</p> <p>Ondernemen</p> <p>Onderzoek</p>
Probleemoplossende vaardigheden	<p>Onderkent en analyseert complexe problemen in de beroepspraktijk en in het kennisdomein en lost deze op tactische, strategische en creatieve wijze op door gegevens te identificeren en te gebruiken.</p>		
Leer en ontwikkel vaardigheden	<p>Ontwikkelt zich door zelfreflectie en zelf beoordeling van eigen(ler)resultaten.</p>	<p>Leervaardigheden</p> <p>Bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt aan te gaan.</p> <p>Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten.</p>	<p>Professionele Identiteit</p>
Informatievaardigheden	<p>Verzamelt en analyseert op een verantwoorde, kritische manier brede, verdiepte en gedetailleerde beroepsgerelateerde of wetenschappelijke informatie over een beperkte reeks van basis theorieën, principes en concepten van en gerelateerd aan een beroep of kennisdomein, evenals beperkte informatie over enkele belangrijke actuele onderwerpen en specialismen gerelateerd aan het beroep of kennisdomein en geeft deze informatie weer.</p>		

NLQF Niveau 6		Dublin Descriptoren	KE-Leerlijn
Communicatie-vaardigheden	<p>Communiqueert doelgericht op basis van in de context en beroepspraktijk geldende conventies met gelijken, specialisten en niet-specialisten, leidinggevend en cliënten.</p> <p>Werkt samen met gelijken, specialisten en niet-specialisten, leidinggevend en cliënten.</p> <p>Draagt verantwoordelijkheid voor resultaten van eigen werk en studie en het resultaat van het werk van anderen.</p>	<p>Communicatie</p> <p>Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten.</p> <p>Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.</p>	<p>Economie</p> <p>Kunst & Creatie</p> <p>Verbinden</p> <p>Managen</p> <p>Ondernemen</p> <p>Onderzoek</p> <p>Professionele Identiteit</p>
Verantwoordelijkheid en Zelfstandigheid	<p>Draagt gedeelde verantwoordelijkheid voor het aansturen van processen en de professionele ontwikkeling van personen en groepen.</p> <p>Verzamelt en interpreteert relevante gegevens met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal- maatschappelijke, beroepsmatige, wetenschappelijke of ethische aspecten.</p>		

Naast een koppeling aan de Dublindescriptoren, laat de opleiding ook zien te voldoen aan het profiel van de HEO-professional. Dit profiel is in 2017 herzien en heeft de volgende kenmerken:

HEO Profiel	HEO-kenmerk	Kunst en Economie
Gedegen theoretische basis	De theoretische basis (kennis, vaardigheden en attitude) wordt per opleiding verantwoord en vastgesteld door het Landelijk Opleidingsoverleg in het landelijk opleidingsprofiel.	De opleiding heeft op basis van de competentiegebieden een Body of Knowledge & Skills rond de competentiegebieden opgesteld die verdere concrete invulling krijgt in het onderwijsaanbod.
Onderzoekend vermogen	<p>Een pas afgestudeerde heo-professional heeft het onderzoekend vermogen om langs de weg van reflectie en evidence based practice te komen tot (te commercialiseren) innovatie van producten, diensten en processen in zowel de private als de publieke sector. Daartoe heeft de heo-professional in de opleiding kennis en ervaring opgedaan met methoden en technieken van praktijkgericht onderzoek.</p> <p>Een pas afgestudeerde heo-professional is in staat te reflecteren op onderzoek en onderzoeksresultaten. Hij of zij heeft daarbij inzicht in de relativiteit en beperkte geldigheid van theorieën en modellen en beschikt ook over zelfkritiek en een reflectieve houding.</p> <p>De heo-professional heeft in de afstudeerfase van de opleiding bewezen dit onderzoekend vermogen in een concrete beroeps- of praktijksituatie te kunnen uitoefenen.</p>	In het curriculum is een leerlijn Onderzoek aanwezig waarin onderzoeksvaardigheden worden aangeleerd. Bij het afstuderen is er nadrukkelijk voor gekozen om het onderzoek in dienst te laten staan van een eindresultaat en het dus niet als einddoel op zich te beschouwen: studenten verrichten op basis van onderzoek een handeling in de beroepspraktijk om aan te tonen klaar te zijn om het werkveld in te stappen. Naast standaard onderzoeksmethoden ligt veel nadruk op ontwerpgericht onderzoek en daarbij passende methodieken. Reflectie op verricht onderzoek is in de opleiding nadrukkelijk aanwezig en heeft zelfs geleid tot een nieuwe toetsvorm waarin studenten elkaar bevragen over de kwaliteit van toegepaste onderzoeksmethodiek (de fileertoets).
Professioneel vakmanschap: een ondernemende houding	De afgestudeerde heo-professional is in staat zelf verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar handelen en in staat zelfstandig beslissingen te nemen. Hij of zij komt tot acties en implementeert oplossingen op basis van een analyse van een specifieke beroeps- of praktijksituatie.	In alle drie de expertisegebieden (managen, verbinden en ondernemen) speelt zelfregie een belangrijke rol: bij managen gaat daar om het regisseren van organisatieprocessen, bij verbinden om het regisseren van netwerken en bij ondernemen om het regisseren van kansen die zich in de markt voordoen.

HEO Profiel	HEO-kenmerk	Kunst en Economie
Professioneel vakmanschap: wendbaar	<p>De afgestudeerde heo-professional kan proactief inspelen op veranderingen in het werk en de context van het werk. Hij of zij kan omgaan met weinig structuur en onzekere factoren: 'knowing what to do, when you don't know what to do.'</p> <p>Hij of zij ontwikkelt hiertoe voortdurend de eigen professionaliteit en draagt bij aan de ontwikkeling van zijn of haar professie in de breedte. Daarbij is de heo-professional in staat doelen voor de korte termijn te verbinden met ambities voor de lange termijn en houdt daarbij oog voor de snel veranderende omgeving en de grote hoeveelheden beschikbare informatie (big data).</p>	<p>Onzekerheid is een belangrijke factor in het onderwijsmodel. Studenten leren deze vanaf het eerste jaar te ervaren en krijgen handvatten om hiermee om te gaan. Reflectie op de eigen ontwikkeling en het te volgen leerproces heeft binnen de opleiding zeer veel aandacht en de begeleiding van de ontwikkeling van de professionele identiteit vormt de ruggengraat van de opleiding. Er wordt veel aandacht besteed aan het omgaan met wicked problems waarbij centraal staat dat complexiteit zich vaak uit door het grote aantal stakeholders met ieder hun eigen belangen.</p>
Professioneel vakmanschap: brede en internationale oriëntatie	<p>De afgestudeerde heo-professional heeft een brede naar buiten gerichte blik, weet wat er in de samenleving speelt en is op de hoogte van vernieuwingen en innovaties die relevant kunnen zijn voor zijn of haar beroepspraktijk.</p> <p>Vanwege het toenemend belang van de internationale omgeving van de beroepspraktijk, kan de heo-professional zich niet alleen handhaven in een internationale omgeving, maar daar ook gebruik van maken. De heo-professional is in staat globale ontwikkelingen te vertalen naar de eigen omgeving. Hij of zij houdt daarbij rekening met cultuurverschillen (intercultural awareness).</p>	<p>(internationaal) maatschappelijk bewustzijn is voor een aan de kunsten gelieerde opleiding van groot belang. Studenten krijgen veel keuzemogelijkheid waarin zij kunnen kennismaken met internationale contexten. Het kunnen omgaan met verschillende perspectieven (interculturaliteit) maakt onderdeel uit van het onderwijsprogramma.</p>
Professioneel vakmanschap: Interdisciplinair werken	<p>De afgestudeerde heo-professional heeft het vermogen om een actieve bijdrage te leveren aan het realiseren van de doelstellingen van het bedrijf of instelling waar hij of zij werkzaam is en werkt daarbij samen over de grenzen van het eigen vakgebied heen.</p>	<p>Afgestudeerde KE-ers kunnen fungeren als scharnieren tussen werkvelden en vakgebieden. Er is een algemene basiskennis op het gebied van de drie expertisegebieden en werkvelden die uiteindelijk uitmondt in een specialisatie. Door de basisvorming is iedere student in staat om te functioneren binnen vakgebieden, maar ook tussen vakgebieden/werkvelden.</p>

HEO Profiel	HEO-kenmerk	Kunst en Economie
<p>Professioneel vakmanschap: Je kunnen verplaatsten in klant/ doelgroep/ consument</p>	<p>De afgestudeerde heo-professional heeft inzicht in psychologische processen zoals keuzegedrag, besluitvorming en motivatie.</p>	<p>Kennis over klanten en doelgroepen wordt met name overgebracht in marketing- en ondernemerschapsmodules. Een belangrijke stap verder is dat klant- doelgroepbenadering volgens de opleiding veel meer verschuift naar een waarden-georiënteerde marketing/ondernemerschapsbenadering. Het daarbij passend gedachtengoed van bijvoorbeeld Cova (tribes) en Effectual entrepreneurship is in de opleiding minimaal zo belangrijk.</p>
<p>Professioneel vakmanschap: Uitdrukkingsvaardigheid</p>	<p>De afgestudeerde heo-professional is in ieder geval in staat zich goed uit te drukken in de voertaal van de opleiding.</p>	<p>De opleiding heeft in jaar 1 en 2 onderwijs ingericht (module Basistaal, module Schrijfvaardigheid). Op basis daarvan zijn voorwaardelijke eisen geformuleerd die vanaf het tweede studiejaar op HBO-niveau liggen. Naast schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid komen ook mondelinge presentatievaardigheden in het curriculum aan de orde.</p>

2.5. Body of Knowledge and skills

De body of knowledge and skills beschrijft de voor competentieontwikkeling noodzakelijke voorwaardelijke kennis en vaardigheden van de KE-professional.

1. Economische kennis en vaardigheden

- 1.1. Algemene economie (aandacht voor: next economy, circulaire economie, creatieve industrie, culturele en creatieve sector)¹⁷
- 1.2. Bedrijfseconomie en Financieel Management
- 1.3. Relatie tussen economie en cultuurbeleid
- 1.4. Eigenschappen creatieve economie
- 1.5. Marketing (aandacht voor: branding, transmediale storytelling, tribale marketing, disruptieve benaderingen, interactiviteit, betrekken stakeholders, toepassingen technologische mogelijkheden, mobile devices)¹⁸
- 1.6. Juridische vaardigheden

2. Kennis en vaardigheden op het gebied van onderzoeken

- 2.1. Design based research en creatieve denkmethoden
- 2.2. Kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden
- 2.3. Informatieverzameling en data-analyse
- 2.4. Rapporteren van en adviseren over onderzoeksresultaten

3. Kennis en vaardigheden op het gebied van kunst & creatie

- 3.1. Culturele Codes: taal, codes, vigerend beleid en regelingen van verschillende culturele en creatieve werkvelden
- 3.2. Creatieve werkprocessen en productie-processen

- 3.3. Actuele en historische creatieve uitingen in verschillende culturele en creatieve werkvelden
- 3.4. Artistieke waarde van diverse uitingen uit de culturele en creatieve werkvelden
- 3.5. Waardebeschouwing vanuit een creatief perspectief
- 3.6. Historische tijdsperioden en tijdsbeelden in de kunsten
- 3.7. Relatie creatieve uitingen en samenleving

4. Kennis en vaardigheden op het gebied van verbinden

- 4.1. Kan verbinden (creatieve en buitenwereld, multidisciplinaire teams)
- 4.2. Kan ontwerpend managen in complexe samenwerkingen
- 4.3. Kan oplossingen communiceren door storytelling en storymaking (zowel in beeld als woord) en de boodschap uitzetten via verschillende mediaplatforms op basis van passende theorieën en tools

5. Kennis en vaardigheden m.b.t. managen

- 5.1. Relevant cultureel beleid en regelgeving (landelijk, regionaal, stedelijk)
- 5.2. Relevante managementmodellen en bedrijfsmodellen (organisatiekunde)
- 5.3. Relevante leiderschapstheorie, (project) managementmethoden
- 5.4. Leidinggeven aan (creatieve) teams
- 5.5. Projectmatig werken
- 5.6. Organisatieanalyse

6. Kennis en vaardigheden op het gebied van ondernemen

- 6.1. Signaleert trends

¹⁷ Op onderdelen hiervan zal het curriculum zich op basis van actualiteit doorontwikkelen

¹⁸ Idem

- 6.2. Principes van Effectuation
- 6.3. Een opdracht of eigen idee doorzetten, doorontwikkelen naar een ontwerp, concept, testen, vormgeven en realiseren
- 6.4. Relevante theorieën, modellen, juridische en organisatorische thema's t.b.v. ondernemen
- 6.5. Ondernemersvaardigheden (causaal, maar ook bijv. lean start-up)
- 6.6. Onderscheidt culturele, sociale en economische waarden. Is thuis op het gebied van verantwoord en duurzaam ondernemen
- 6.7. Kan (inter)nationale kansen onderscheiden voor het duurzaam (door)ontwikkelen van creatieve organisaties
- 6.8. Kan markten analyseren en hier beleid op ontwikkelen
- 6.9. Vraagstukken rondom het doorontwikkelen van startups
- 6.10. Legt relaties tussen menselijke kant, zakelijke haalbaarheid en technische mogelijkheden

7. Kennis en vaardigheden op het gebied van professionele identiteit

- 7.1. Reflectiemodellen en -gereedschappen
- 7.2. Communicatievaardigheden (schriftelijk en mondeling)
- 7.3. Vaardigheden voor het lezen van argumentatie-/opiniestukken
- 7.4. Beheersen van gespreksvormen
- 7.5. Studievaardigheden (w.o. time management, plannen, keuzes maken solliciteren, cv-opbouw)

2.6. Niveaubenadering

Het is gebruikelijk om opleidingen zodanig vorm te geven dat er een logische opbouw van eenvoudig naar moeilijk ontstaat.

Deze moeilijkheidsgraad wordt aangeduid met de niveaumenken één (eenvoudig niveau) tot en met drie (het hoogste Hbo-niveau). Om een beeld te geven van de moeilijkheidsgraad van een bepaalde opleidingsfase is getracht de moeilijkheidsgraden nader te duiden. Hierbij gaan we uit van de volgende dimensies:

- Complexiteit: opdrachten verlopen van eenvoudig naar complex.
- Zelfstandigheid: functioneren verloopt van onder begeleiding naar het meer zelfstandig werken.
- Sturing: toewerken van 'werken binnen een duidelijk geëxpliciteerd kader' naar 'een omgeving waarin geen expliciete richtlijnen zijn'.
- Handelingsverloop: van stapsgewijs naar methodisch, van langzaam naar snel of van algemene voorschriften naar intuïtief handelen.
- Taakdiversiteit: studenten krijgen in het eerste jaar een geringe variatie in taken met weinig tijdsdruk, later krijgen studenten een grote verscheidenheid in taken en verantwoordelijkheden met grotere tijdsdruk.
- Verantwoordelijkheid: studenten krijgen in het eerste jaar alleen verantwoordelijkheid voor eigen taken, later neemt de student verantwoordelijkheid over het gehele proces.

De opleiding Kunst en Economie is onderverdeeld in 3 fases:

Fase 1 wordt afgerond met de propedeuse, de grens van fase 2 wordt verantwoord aan de hand van de vastgelegde criteria. Fase 3 is het niveau van de competentiegebieden en wordt afgerond in jaar 3 en 4. Elk leerjaar kent in een toenemende omvang onderdelen in de praktijklijn. De fases zijn gekoppeld aan de niveaus. De niveaus worden als volgt gedeut:

- Niveau 1 is gericht op het operationele proces: de student voert binnen de genoemde werkgebieden verantwoord en professioneel taken uit: waarbij basiskennis en vaardigheden worden gebruikt.

- Niveau 2 is gericht op analyseren en samenwerken: de student voert binnen de genoemde werkgebieden op basis van een analyse verantwoord en professioneel taken uit, waarbij uitgebreide kennis en vaardigheden worden gebruikt.
- Niveau 3 is gericht op beoordelen en adviseren: de student voert binnen de genoemde werkgebieden mede op basis van analyse en beoordeling verantwoord en professioneel taken uit en geeft daarover advies op basis van specialistische kennis en vaardigheden, waarbij zelfstandig nieuwe kennis en vaardigheden worden verworven.

Dimensies	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3
Complexiteit	In een niet-complexe situatie, met een gering aantal variabelen	In een meer complexe situatie met meer variabelen	In complexe situaties met veel variabelen
Zelfstandigheid	Onder begeleiding	Begeleiding meer indirect maar wel aanwezig.	Grotendeels onder eigen regie (zelfstandig), begeleiding coachend en vraaggestuurd
Sturing	Werken binnen een duidelijk geëxpliciteerd kader	Minder richtlijnen	Een omgeving waarin zeer weinig expliciete richtlijnen zijn, overwegend eigen regie
Taakdiversiteit	Geringe variatie in taken met weinig tijdsdruk	Grote verscheidenheid in taken met gedeelde verantwoordelijkheid binnen gestelde deadlines	Grote verscheidenheid in taken en verantwoordelijkheden met grotere tijdsdruk
Verantwoordelijkheid	Waarbij verantwoording voor eigen takenpakket wordt afgelegd	Waarbij resultaatgericht gewerkt wordt en keuzes worden gemaakt en verantwoord over trajecten	Waarbij op diverse niveaus keuzes en oplossingen worden verantwoord vanuit een overstijgende kijk op problemen en voldoet aan de eisen van onderzoek

3. Didactisch concept en werkvormen

De opleiding heeft in juli 2014 het document *Onderwijsvisie Opleiding Kunst en Economie HKU* uitgebracht. In dit document beschrijft de opleiding haar visie op onderwijs en haar visie op leren. Ze concretiseerde *deze visies* in uitgangspunten voor de onderwijsleeromgeving en studiecultuur, voor de opbouw van het programma, voor de didactiek inclusief de rol van de docenten en voor de toetsing. De opleiding kiest ervoor om in dit Opleidingsprofiel, met de aanscherping van het beroepsbeeld en de leerresultaten, ook *deze* onderwijsvisie te actualiseren omdat er in de loop van de tijd aan het nieuwe onderwijs een aantal didactische uitgangspunten grondslag zijn gelegd, die nog niet beschreven waren in de Onderwijsvisie (2014).

3.1. Uitgangspunten voor de onderwijsleeromgeving

KE-professionals verbinden, managen en ondernemen. Ze handelen op basis van een verbeeldende, onderzoekende, reflectieve, lerende, ontwerpgerichte, communicatieve grondhouding. De wijze waarop zij vraagstukken aanpakken, wordt door de opleiding *gekarakteriseerd* als een kunstgeïnspireerde aanpak. De opleiding wil behalve de inhoud die ze aanbiedt, ook *dat* haar onderwijsleeromgeving (de wijze van leren, de wijze van onderwijs, de context waarin het leren en het onderwijs plaatsvinden) actief bijdraagt aan de ontwikkeling van deze kunstgeïnspireerde professionaliteit die creativiteit en zakelijkheid weet te verbinden.

De opleiding ziet een verband tussen haar wensen met betrekking tot de onderwijsleeromgeving en de onderwijsfilosofie en onderwijsaanpak van de hybride business en designschool Kaospilots uit Aarhus. Deze school staat bekend om haar specifieke pedagogische aanpak, gericht op de ontwikkeling van creatieve ondernemers: *We centre on students' potential to develop and to achieve – tapping into their creativity, giving it a direction, creating a setting that will get them there and navigate the uncertainties that will follow. We provide space and a place where creatives and potential change-makers can develop the knowledge, skills, attitudes and*

competencies they need to fulfil their values and visions. We build the frameworks within which creative minds can become creative leaders. De kernwoorden van de pedagogische filosofie zijn: experiment, exploratie, ervaring, onderneming. De cultuur van de school wordt beschreven als: playful, reality-based, streetwise, risk-taking, balanced, compassionate.

De opleiding Kunst en Economie sluit qua bouw van haar onderwijs aan bij de idee van Kaospilots over de onderwijsleeromgeving:

- Ze doet een actief beroep op de creativiteit van de studenten;
- Er is plaats voor aan ontwerpen en maken verbonden chaos en verwarring;
- Ze ondersteunt studenten bij het leren navigeren in onzekerheid;
- Ze kan worden geduid als een kader waarbinnen studenten zichzelf professioneel kunnen en dienen te ontwikkelen en ontplooiën.

Een leeromgeving, mede ingericht volgens deze overkoepelende gedachten, draagt bij aan de ontwikkeling van creatieve en zakelijke professionals. Deze overkoepelende gedachten zijn niet allesomvattend: de opleiding is specifiek inhoudelijk gericht en biedt in haar onderwijsleeromgeving studenten ook werkvormen gericht op actieve theoretische ontwikkeling (expertiseoverdracht), instructies en gestructureerde processen.

De opleiding voert regelmatig didactische verkenningen uit, gericht op het bevorderen van de leeromgeving als een activerende, creativiteit ontwikkelende leeromgeving.

De opleiding beschrijft in deze paragraaf de (pedagogisch-didactische) uitgangspunten die doorslaggevend zijn voor de inrichting van haar onderwijsleeromgeving. Onder paragraaf 3.2 beschrijft ze het onderwijsmodel en de curriculumstructuur die het meest optimaal bijdragen aan de realisatie van die uitgangspunten. De leeromgeving is zodanig ingericht *dat studenten daadwerkelijk worden aange-*

sproken op- en worden uitgedaagd tot de ontwikkeling van de door kunst geïnspireerde aanpak en tot creativiteit, management, verbinden en ondernemen. De pedagogisch-didactische uitgangspunten van de opleiding om deze ambitie te realiseren, zijn:

1. In de KE-leeromgeving staat centraal dat studenten leren aan de hand van opdrachten die zijn gerelateerd aan hedendaagse maatschappelijke vraagstukken en ontwikkelingen (thema's).
2. Het leerproces van studenten heeft het karakter van een ontwerpproces (design thinking, reflectieve professionaliteit).
3. Het leerproces wordt ingericht als een educational journey van studenten.
4. In de leeromgeving speelt samen leren een grote rol (creatieve leergemeenschap, leerteams).
5. Studenten zijn eigenaar van hun leerproces, geven zelf sturing aan hun leerproces en zijn in de gelegenheid te differentiëren.
6. Docenten zijn teamspelers.

3.1.1. Studenten leren aan de hand van levensechte opdrachten, ontleend aan maatschappelijke vraagstukken (thema's)

In de leeromgeving staat centraal dat studenten leren aan de hand van levensechte opdrachten¹⁹: studenten ontwikkelen hun kunstgeïnspireerde aanpak aan de hand van het verrichten van opdrachten uit het werkveld. De opleiding spant zich daarom in om het werkveld actief en voor langere tijd te verbinden aan de opleiding, als opdrachtgever, als inbrenger van casussen en als begeleider en meedenker. De opleiding streeft ernaar dat grenzen tussen de opleiding en de beroepsomgeving vervagen. Opdrachten die studenten verrichten, hebben niet alleen een leereffect voor studenten maar ook een effect voor de opdrachtgever (impact): de resultaten van de opdracht hebben daadwerkelijk toegevoegde waarde voor de opdrachtgever.

Niet elke opdracht van een organisatie uit het werkveld is direct geschikt om in het onderwijs te worden ingepast. Er vindt over deze inpassing een gesprek plaats tussen de opdrachtgever en het semester- of module team (in beide eerste jaren). Vanaf het derde jaar voert de student zelf meer regie (en betreft

docenten bij het gesprek met de opdrachtgever). Opdrachten zijn:

- Te relateren aan de maatschappelijke thema's: onder paragraaf 1.2.3 geeft de opleiding aan dat ze de toekomstbestendigheid van haar curriculum mede borgt doordat studenten te maken krijgen met de kernthema's die spelen voor de culturele en creatieve sector (c.q. voor de creatieve industrie) en doordat studenten in de loop van het curriculum ook zelf kunnen kiezen om één of enkele thema's te benadrukken. Deze thema's worden periodiek bijgesteld.
- En/of concreet en relevant voor de organisatie. Dat wil zeggen dat de opdracht betrekking heeft op een levensecht probleem voor een organisatie, dat het oplossen ervan een professioneel (ontwerp)proces en/of maakproces vereist (zie 3.1.2) en dat het proces resulteert in diverse producten/resultaten (ideeën, ontwerpen, concepten, prototypes, diensten, creatieve inzichten etc.) die als bewijslast kunnen staven dat studenten competenties hebben ontwikkeld. Zie voor de verbinding van competenties, levensechte opdrachten, probleemstellingen en producten/resultaten ook: paragraaf 2.2.
- Passen bij het niveau. De opleiding bewaakt en bevordert dat opdracht past bij de opleidingsfase van de student. In de loop van het curriculum neemt complexiteit toe en nemen voorstructurering en instructies af.

3.1.2. Het leerproces heeft het karakter van een ontwerpproces

In vrijwel elk semester zijn elementen terug te vinden van leerprocessen die zijn ingericht als een (creatief) ontwerpproces (*design thinking, reflectieve professionaliteit*). Het onderwijs dat studenten daarbij ontvangen is ondersteunend aan dit ontwerpproces. Dat betekent dat in de leeromgeving per semester voor studenten grofweg gezegd de volgende procesaspecten aanwezig zijn:

1. Zich inleven in en eigen maken van de context en het vraagstuk
2. Het afbakenen, determineren en definiëren van het vraagstuk

¹⁹ Aansluiting bij HKU-uitgangspunten

3. Het creëren van ideeën, verbeelden
4. Het ontwerpen van oplossing
5. Het verkennen van de werking van de oplossing
6. Het leren van het geheel, het reflecteren op de verschillende aspecten

Op welke manier deze procesaspecten aanwezig (kunnen) zijn in een semester, hangt samen met de plaats in het curriculum (jaar), met de aard van de opdracht, de context enzovoorts.

De opleiding karakteriseert de leeromgeving als ontwerpproces als volgt:

- De hierboven beschreven procesaspecten (fasen) worden in de praktijk niet strikt volgordelijk gevolgd. Ontwerpprocessen kunnen bijvoorbeeld ook beginnen met prototyping aan de hand waarvan het vraagstuk wordt verkend en afgebakend. Studenten worden hierin geschoold.
- Chaos, verwarring, onzekerheid, tasten, experimenteren zijn essentiële fasen en onderdelen van het ontwerpproces. De opleiding richt de leeromgeving zo in dat studenten leren handelen in deze ongestructureerde, chaotische en onzekere situaties. Dit gebeurt op een gefaseerde wijze. Afhankelijk van de fase van de opleiding biedt het semesterteam meer of minder structuur, instructies, concrete opdrachten, openheid. In een latere fase zal het gaan om open geformuleerde thema's en daaraan verbonden problematiek van een organisatie waarin studenten zelf meer orde en betekenis aan moeten brengen.
- De opleiding spreekt in dit verband ook wel over een educational journey (zie ook 3.1.3). De opleiding borgt de veiligheid van deze omgeving: in de leeromgeving kunnen fouten gemaakt worden gemaakt, kunnen doodlopende paden worden ingeslagen en worden studenten intensief begeleid op maat van wat ze aankunnen en op maat van hun werkzaamheden.
- Het ondersteunde onderwijs dat studenten ontvangen ten behoeve van dit leren als ontwerpen, kan verschillende vormen aannemen. Ongeacht de concrete vormgeving, is binnen een semester zichtbaar dat studenten leren door te ontwerpen

(= het proces), dat ze feedback ontvangen op maat van tussenproducten, dat ze reflecteren op de stand van zaken en dat ze op basis daarvan bijstellen. Er kunnen daarnaast inhoudelijk voorgestructureerde theoriemodulen worden geboden, maar er wordt ook vraaggestuurd gewerkt.

- Samenwerking is steeds van betekenis (zie 3.1.4).

3.1.3. Het leerproces wordt ingericht als een educational journey

De opleiding karakteriseert het beoogde leerproces in een semester van de student als een specifieke *educational journey*. De leeractiviteiten en het onderwijs dat ze verzorgd worden opgevat als de verschillende etappes of etappeplaatsen van die reis (of hoofdstukken van een verhaal). De term hiervoor ontleent ze aan Kaospilots: *arch*, ofwel boog of stap. Een semester bestaat uit verschillende afgeronde eenheden van een zekere omvang die de student verder helpen in het ontwerpproces. Deze eenheden (arches) kunnen op verschillende momenten starten, kunnen deels tegelijkertijd lopen, kunnen op verschillende tijdstippen worden afgerond. Maar uitgangspunt is steeds dat het doorlopen van een bepaalde arch (deels) voorwaardelijk is voor een volgende arch. Er is dus een logica in de volgorde van de onderdelen die geijkt is aan de logica van het (niveau van het) ontwerpproces (dat studenten in een bepaalde fase van de opleiding aankunnen): ofwel binnen een semester lopen de verschillende onderdelen niet tegelijkertijd maar in een logische volgorde, gerelateerd aan het ontwerpproces. Deze samenhang bevordert de idee van een (logische) educational journey.

3.1.4. De KE-leeromgeving is een creatieve leergemeenschap

De leeromgeving gaat uit van, faciliteert en bevordert samenwerken (leerteams, creative learning community), zowel qua werkvormen als qua materiele omgeving. Het doel is ontmoetingen en samenwerkingsverbanden te realiseren die nieuwe kennis, inzichten, concepten generen. De leeromgeving is een leergemeenschap die ontmoetingen faciliteert tussen de deelnemers, die een beroep doet op inventiviteit en die vandaaruit eigen vragen en oplossingen genereert (*faciliteren van toevallige ontmoetingen, studenten in een netwerk positioneren dat ze zelf verder vorm kunnen geven*):

- Studenten werken gedurende een semester met elkaar, leren van elkaar, delen kennis, werken met docenten en werkveld. Samenwerking wordt georganiseerd
- In Incubate (jaar 2) werkt een groep studenten samen *op een werkveld*.
- In het Atelier (jaar 3) werken ze samen *op een thema*.
- In het afstudeerjaar werken studenten *in een open omgeving* aan hun afstudeerwerkstuk waar ze kennis met elkaar delen, waar begeleiders langskomen enzovoorts.

De opleiding brengt de fysieke leeromgeving in lijn met het leren als ontwerpen in leergemeenschappen.

De opleiding bevordert dat studenten zich op een vanzelfsprekende, impliciete wijze verbinden rondom een werkveld en ze samen ook extracurriculaire activiteiten gaan ondernemen. Ze doet dat bijvoorbeeld door het organiseren van werkveldcafé's waaraan studenten van verschillende leerjaren deelnemen en die met elkaar hun werkveld ontdekken, exploreren, zelf vraagstukken signaleren en activiteiten ontplooiën. Ouderejaars nemen bijvoorbeeld het voortouw, jongerejaars doen mee en leren van hen (tribe, gemeenschap).

3.1.5. Eigenaarschap, zelfsturing en differentiatie van studenten²⁰

Een leeromgeving die van studenten verwacht (en bevordert) dat zij eigenaar zijn van hun leerproces, die hen in toenemende mate mogelijkheden biedt om zelf richting te geven en te differentiëren, draagt bij aan de ontwikkeling van creatieve en zakelijke vermogens. Een dergelijke leeromgeving draagt eraan bij dat studenten het beste uit henzelf halen.

- De opleiding biedt studenten keuzevrijheid, ze kunnen binnen kaders hun eigen interesses vormgeven. Er zijn mogelijkheden voor studenten om binnen een semester (deels) een eigen interesse te volgen (keuze, specifieke projectaspecten, specifieke vraagstukken). Ze kunnen een thema kiezen via het Atelier of via een minor, ze kiezen een eigen werkveld via Incubate, ze maken keuzes voor een expertisegebied vanaf het semester Incubate en verdiepen zich verder op een werkveld.

- De opleiding ondersteunt studenten actief bij het verantwoordelijkheid leren nemen, bij het vormgeven ervan en bij het vinden van eigen creatieve oplossingen. De opleiding ondersteunt studenten ook via tutores (studievoortgangsbegeleiding).
- Studenten kunnen zich profileren, kunnen in verschillende settings elkaar en anderen laten zien wat ze kunnen, door het tonen van- en reflecteren op eigen creatieve oplossingen. Vanaf de start van de opleiding beschouwt de opleiding de studenten als de eigenaar van hun leerproces.
- Er is variatie in werkvormen. Werkvormen sluiten aan op de beoogde leerdoelen. Er is nadruk op werkvormen die samenwerken en de ontwikkeling van reflectieve professionaliteit bevorderen als bouwsteen voor de ontwikkeling van de kunstgeïnspireerde wijze van onderzoeken en handelen. Studenten krijgen instrumenten aangeboden die de ontwikkeling van deze reflectieve professionaliteit ondersteunen.
- Studenten kunnen zich differentiëren via bijvoorbeeld het honourstraject, keuze voor werkvelden en een expertisegebied. De opleiding biedt daarnaast de mogelijkheid tot differentiatie via internationalisering: er zijn uitwisselingsafspraken met vier internationale opleidingen: Helsinki Metropolia University of Applied Sciences (Fin), Karlshochschule International University (D), Thomas More Mechelen (B) en de Theaterfaculteit van Janáček Academy of Music and Performing Arts (JAMU), Brno (Tsj). Studenten kunnen in het buitenland stage lopen, er een semester studeren (jaar 3) of zich aanmelden voor het Atelier International Arts. De mogelijkheid bestaat om in het afstudeerjaar deels in het buitenland onderzoek te verrichten. Uitgangspunt in het curriculum is dat het alle studenten een basis biedt omtrent international awareness (Engelstalige module Business Modelling, internationale artikelen, interculturele communicatie).

3.1.6. Docenten zijn teamspelers

De opleiding kent er veel betekenis aan toe dat docenten teamspelers zijn. Meer in het algemeen gezegd opereren ze verbindend (tussen studenten en de opleiding, tussen studenten en tussen docenten onderling, tussen de culturele en creatieve sector, het gehele creatieve werkveld en de opleiding).

²⁰ Aansluiting bij HKU-uitgangspunten

Ze bevorderen het zelfsturend vermogen van studenten, moedigen studenten aan om met authentieke oplossingen te komen (en minder nadruk te leggen op het afvinken van voorgefabriceerde criteria waaraan een oplossing moet voldoen). Ze ondersteunen studenten bij het maken van keuzes. De docent als procesbevorderaar, procesbegeleider speelt een grote rol (docent als reisleider).

De semesterteams van docenten vormen het hart van de organisatie. Een semesterteam is ook zelf een community. Docenten participeren in verschillende semesterteams. Een semesterteam overlegt intensief over de opdrachten, over de inrichting en facilitering van het leerproces als ontwerpproces (veiligheid, mate van instructies, zelfsturing en sturing), over de modules, over de toetsing en beoordeling²¹ en over de individuele studenten en groepen. Ze signaleren, monitoren en stellen bij in overleg met elkaar en met studenten. Ze ontwerpen met elkaar als team de reis van de studenten, leggen deze vast in de semesterinrichting (zie 3.2) en begeleiden deze reis. Een moduleteam is een deelteam van het semesterteam. Teams nemen gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het inwerken van nieuwe teamleden, omgekeerd kunnen deze een verfrissende inbreng hebben in het bestaande team.

3.2. Een geëngageerd onderwijsmodel en daarop gebaseerd curriculum

De bovenstaande uitgangspunten geven aanwijzingen voor het onderwijsmodel, de wijze waarop de opleiding haar onderwijs concreet inricht. Het onderwijsmodel beschrijft en beargumenteert de structuur van het curriculum en de aard van de onderwijseenheden qua leerdynamiek. Het onderwijsmodel is de eerste stap in de vormgeving van de uitgangspunten naar een curriculum. Op basis van deze eerste stap worden vervolgens, mede met behulp van de leerresultaten de concrete onderwijseenheden met hun inhoud en werkwijze in het curriculum gepositioneerd. De beschrijving van het onderwijsmodel draagt bij aan de borging dat de onderwijsvisie (de bovenstaande zes uitgangspunten) zo optimaal mogelijk wordt vormgegeven.

De opleiding karakteriseert haar curriculummodel als geëngageerd model: student, docent, werkveld

en maatschappij vervullen een eigen maar net zo goed gezamenlijke rol waardoor krachtige verbindingen tot stand kunnen komen. In dat model kunnen op basis van de 6 hierboven genoemde uitgangspunten de volgende inrichtingsbeginselen worden geformuleerd:

1. Het curriculum heeft conform wettelijke vereisten een omvang van 240 EC en een standaardduur van 4 studie jaren. Studenten kunnen jaarlijks minimaal 60 EC realiseren. Studenten kunnen zich specialiseren en de opleiding stelt excellente studenten in de gelegenheid tot een plus aan EC.²²
2. Het curriculum is opgebouwd uit acht semesters. Elk semester vormt een afgeronde eenheid. Een semester kan bestaan uit verschillende onderwijseenheden waaraan EC worden toegerekend. Het totaal aantal EC voor elk semester bedraagt 30 EC. De opleiding kiest voor een semesterwijze indeling gezien de doorlooptijd van opdrachten en om recht te doen aan alle verschillende fasen van het leerproces als ontwerpproces, dus om studenten zoveel mogelijk een geheel proces te laten volgen.²³
3. Elk semester vormt een thematische eenheid. De thema's zijn (in volgorde): Partner, Entrepreneur, Connector, Incubate (werkveldspecifiek), Atelier (actueel professioneel thema), Stage, Afstuderen (semester 1: Explore, Discover & Define), Afstuderen (semester 2: Develop & Deliver).²⁴
4. In elk semester spelen het leren als ontwerpproces, het leren aan de hand van levensechte opdrachten en samen leren een rol.²⁵ De wijze waarop de opleiding dit leren faciliteert (de leeromgeving inricht) verschilt in samenhang met de opleidingsfase. De opleiding maakt de precieze indeling voor elk semester zichtbaar in een schema van de arches.²⁶ De opleiding hanteert voor de indeling in arches de volgende uitgangspunten:
  - 4.1. *Kennisverwerving gaat vooraf aan integraal ontwerpen.*²⁷ Dit uitgangspunt is van betekenis voor de inrichting van de opleiding als geheel en voor de inrichting van de eerste drie semesters. Bezien over het gehele curriculum besteedt de opleiding in de eerste

²¹ Toetsing en beoordeling worden in het toetsplan beschreven.

²² Uitgangspunt 5.

²³ Uitgangspunten 1 en 2

²⁴ Uitgangspunten 1

²⁵ Uitgangspunten 1, 2 en 4

²⁶ Uitgangspunten 3

²⁷ Uitgangspunten 2 en 3. Ook t.b.v. Uitgangspunt 5

drie semesters relatief veel aandacht aan kennisverwerving. Binnen de eerste drie semesters is de opbouw dat kennisverwerving voorafgaat aan ontwerp-vraagstukken: in het eerste deel van het semester ligt, grofweg gezegd, meer nadruk op theorie, in het tweede deel ligt meer nadruk op leren aan de hand van een integrale ontwerp-opdracht. Hoe deze theorie wordt verworven verschilt per onderdeel: er is afstemming over de werkvormen tussen de leden van een semesterteam (= module-eigenaren betrokken bij de onderwijseenheden).

4.2. De inrichting van het leerproces als de educational journey impliceert dat de verschillende onderwijseenheden binnen een semester volgordelijk zo zijn geplaatst dat ze elkaar versterken (differentiatie in start en afronding) en dat studenten op enig moment werken aan een integratieve opdracht.²⁸

4.3. Vanaf semester 4 wordt vanaf de start gewerkt met één of enkele integratieve, realistische ontwerp-opdrachten.²⁹

5. In elk semester speelt samen leren een rol.³⁰

5.1. In semester 1 t/m 3 gaat het daarbij vooral om het werken in projectgroepen (groepsopdrachten) dat in de loop van het semester een plaats krijgt

5.2. In het Incubatesemester (semester 4) werken studenten, docenten en vertegenwoordigers aan werkveldspecifieke vraagstukken in groepen.

5.3. In het Atelier (semester 5 of 6) werken studenten, docenten en vertegenwoordigers van het werkveld aan vraagstukken rondom actuele thema's.

5.4. In het afstudeerjaar werken groepen van afstudeerders in één en dezelfde fysieke ruimte, waar ze van elkaar kunnen leren, samenwerken zoals het op de werkvloer gaat.

5.5. Verder faciliteert de opleiding een (deels digitale) digitale leeromgeving. Studenten, docenten en vertegenwoordigers van het werkveld vormen een elkaar ondersteunende, versterkende creatieve community die resulteert in aantrekkelijke producten.

6. Studenten hebben wekelijks een aantal contacturen. In het eerste jaar zijn dat er ongeveer 15. Naarmate de studie vordert neemt het aantal contacturen af en neemt zelfstudie toe.

6.1. Contacturen bestaan in het begin van de opleiding met name uit colleges, workshops etc. Naarmate de opleiding vordert, komen er steeds meer procesgerichte contactmomenten voor in de plaats.

6.2. De begeleiding wordt hierbij steeds meer vraaggestuurd. Feed forward en feedback spelen een belangrijke rol in het onderwijs om de student zo goed mogelijk te laten presteren.

6.3. De rol van de tutor (begeleider van de studieloopbaan) is op de opleiding Kunst en Economie aanmerkelijk groter dan op andere managementopleidingen. Er wordt aan de student gevraagd veel aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de eigen professionele identiteit. Tutoren bieden hierbij ondersteuning.

6.4. Het onderwijs krijgt, naarmate de opleiding vordert steeds meer het karakter van procesbegeleiding. De opleiding probeert hierbij ook communityvorming in te zetten om de procesbegeleiding te optimaliseren. Zo zijn er werkveldcafe's, afstudeerkringen en hebben studenten uit het Atelier de beschikking over een eigen projectvloer.

²⁸ Uitgangspunt 3 en uitgangspunt 1 en 2. Ook uitgangspunt 6 is hier voorondersteld.

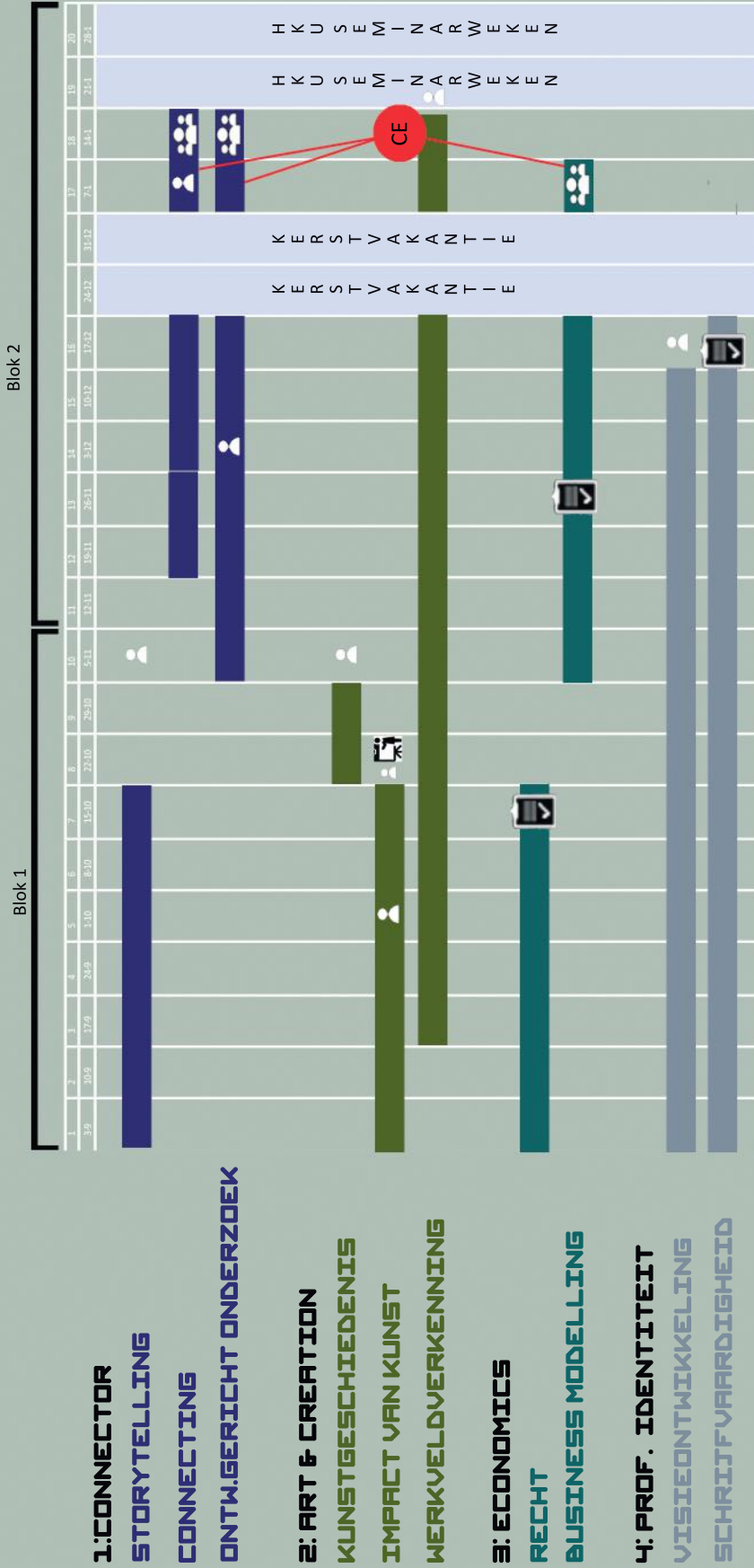
²⁹ Uitgangspunten 1 en 2

³⁰ Uitgangspunt 4

KUNST & ECONOMIE TIJDLIJN 2018-2019 JAAR 2 SEMESTER 1: CONNECTOR

Aan deze weergave kunnen geen rechten worden ontleend.
De modulebeschrijving en het rooster zijn leidend.

- = Connector Event (toets)
- = individuele opdracht
- = presentatie
- = tentamen
- = groepsopdracht

4. Aangescherpt opleidingsprofiel en curriculum

In dit Opleidingsprofiel Kunst en Economie 2019-2024 is het BOP KE (2014) op een aantal aspecten toegespitst. Deze toespitsingen sluiten aan op het feitelijk uitgevoerde curriculum, qua beroepsbeeld, specialisatiemogelijkheden, leerresultaten en qua onderwijsvisie. De opleiding wil met deze toespitsingen een aantal dilemma's en vraagstukken, van de eerste uitvoering van BOP (2014) aanpakken.

Hieronder geven we een overzicht van de aanscherpingen in het Opleidingsprofiel 2019-2024 t.o.v. het BOP KE (2014). We geven ook aan wat de opleiding met de aanscherping heeft gedaan en/of gaat doen:

1. In het BOP KE (2014) is gezegd dat de opleiding opleidt voor de creatieve industrie in de volle breedte. De opleiding heeft op dit punt focus aangebracht in het aangescherpte Opleidingsprofiel 2019-2024 door meer nadrukkelijk dan in 2014 aan te geven dat studenten specifiek worden toegerust voor vraagstukken van de culturele en creatieve sector. Deze sector wordt door sommigen beschouwd als een deelsector van de creatieve industrie, door anderen wordt de creatieve industrie beschouwd als een deelsector van de culturele en creatieve sector.
  - a. *Omdat deze beschrijving correspondeert met de werkelijke inhoud van het uitgevoerde onderwijs, hoeft aan deze explicitering geen verbeteractiviteit te worden gekoppeld.*
2. Gezien het grote belang van houdingsaspecten in de beroepsbeoefening, besteedt de opleiding in haar curriculum al veel aandacht aan de ontwikkeling van de professionele identiteit. De betekenis van de ontwikkeling van de professionele identiteit (houding) is nu ook geëxpliciteerd in het beroepsbeeld en via een aparte competentie.
  - a. *De nieuwe competentie is al gerealiseerd in het onderwijs, verbeteractiviteiten betreffen verder detaillering van de betreffende competentie.*
3. Gezien het belang van het verrichten van onderzoek en van een onderzoekende grondhouding, heeft de opleiding ervoor gekozen om ook een aparte competentie Onderzoek op te nemen (in plaats van te integreren binnen de competenties).
  - a. *De nieuwe competentie is al gerealiseerd in het onderwijs. De opleiding kan in de competentiematrix en het leerplanschema laten zien waar ze deze competentie ontwikkelt. Dit is een kwestie van expliciteren, niet van verbeteren van de uitvoering.*
4. De drie rollen uit BOP KE (2014) blijken een permanent onderwerp van gesprek onder docenten en studenten. Het debat gaat over het verschil tussen deze rollen. Studenten kunnen in het curriculum dat is ontwikkeld op basis van BOP KE (2014) al kiezen voor specialisatie op één van de rollen, hoewel het BOP KE (2014) hierover geen uitspraken doet. De opleiding heeft in dit nieuwe beroepsprofiel de term rol vervangen door expertisegebied, omdat het begrip expertisegebied beter dekt waar het om gaat. Ze heeft expliciet gemaakt dat studenten expertise verwerven op alle drie expertisegebieden, en dat ze zich daarboven op één expertisegebied kunnen specialiseren. Dit wordt tot uitdrukking gebracht via een niveauverschil. De opleiding gaat deze specialisatiemogelijkheid vormgeven in het curriculum.
  - a. *In de praktijk blijken studenten zich al te specialiseren op één expertisegebied. Maar de volledige en consequente uitvoering hiervan vraagt communicatie naar docenten en studenten. In 2019-2020 zal bij de beoordeling van eindwerken niveau 3 op één van de drie expertisegebieden expliciet beoordeeld worden.*
  - b. *In paragraaf 1.2.5 wordt een beeld gegeven van de sturing van deze niveau-ontwikkeling per competentie per semester. Niveauontwikkeling op expertisegebied komt hierin tot uitdrukking.*
5. In het staande curriculum spelen de zogenoemde werkvelden een belangrijke rol. In het BOP KE (2014) ontbrak nog een visie op deze werkvelden. In het aangescherpte Opleidingsprofiel 2019-2024 geeft de opleiding aan welke werkvelden ze onderscheidt binnen de sector, dat studenten een generieke oriëntatie verwerven op verschillende werkvelden en dat studenten specialiserende expertise verwerven op één of enkele werkvelden van de culturele en creatieve sector (= Competentie Kunst & Creatie op niveau 3).

- a. *Begin april 2018 is een apart sturingsdocument verschenen: Visieverankering werkvelden in het curriculum. Dit sturingsdocument is ondergebracht in een overkoepelende "Onderlegger Leerlijnen".*
- b. *Het visiedocument is uitgangspunt geweest voor de ontwikkeling van een aantal werkveld-specifieke modules in jaar 1 en 2.*
- c. *In het seizoen 2018-2019 zal het onderwijs rond competentie Kunst & Creatie op niveau 3 vastgesteld worden. De specialiserende werkveld-expertise krijgt daarmee een plek in het curriculum vanaf 2019-2020.*
6. In BOP KE (2014) is voor de competenties Economie en Kunst & Creatie alleen hoofdfaseniveau (= niveau 2) geformuleerd, niet specialisatieniveau (= niveau 3). De opleiding wil, gezien het belang van de competenties in beroepsbeoefening dat studenten beide competenties, geïntegreerd met hun specialisatie op een expertisegebied, tot niveau 3 ontwikkelen (zie ook voorafgaande bullet). Dat geldt overigens ook voor de competentie Professionele Identiteit en de competentie Onderzoeken: studenten ontwikkelen niveau 3 hier binnen het expertisegebied van hun keuze.
- a. *Zie 4a en 5a. De beoordeling van Economie en Onderzoeken op niveau 3 binnen de specialisatie van de student (op expertisegebied en werkveld) moet in 2019-2020 expliciet onderdeel uitmaken van de beoordeling van de eindwerken. De verwachting is dat studenten door het onderwijs in het nieuwe curriculum daadwerkelijk op dat niveau opereren (geen extra scholing is nodig, wel aanwijzingen).*
7. De opleiding beschrijft in paragraaf 2.2 dat ze voor elke competentie een aantal (typen) beroepsproducten (het repertoire aan beroepsproducten) noemt waaruit blijkt of kan blijken dat studenten de betreffende competentie op een bepaald niveau beheersen. Deze beschrijvingen van beroepsproducten kunnen semesterteams helpen bij de (leerdoelen van de) levensechte opdrachten die ze in een semester plannen. Bij de formulering van de overige leerdoelen van de opleiding speelt de Taxonomie van Bloom een rol. De opleiding gebruikte de Taxonomie van Bloom mede als hulpmiddel om niveauverschillen aan te brengen in de leerdoelen.
- De opleiding gebruikt de Taxonomie niet langer als middel om niveau-indicaties te beschrijven, omdat haar onderwijsvisie is dat ze verschillende aspecten van Bloom tegelijkertijd aan bod laat komen. Voor de niveau-indicaties wordt de tabel uit paragraaf 2.5 gebruikt. De Taxonomie van Bloom wordt gebruikt als hulpmiddel voor een voldoende brede formulering van leerdoelen (bijvoorbeeld: én onthouden én toepassen én creëren). Levensechte opdrachten zijn in de opleiding het uitgangspunt. De hierbij ontworpen leerdoelen leiden tot een set aan kennis/houding/vaardigheid die de student in staat stelt deze beroepsproducten te realiseren. Zie verder 2.5 en hoofdstuk 3.
8. In paragraaf 2.4 beschrijft de opleiding de BoKS. De gedachte is dat alles wat de BoKS expliciet beschrijft, al besloten ligt in de competenties. De BoKS voegt dus niet iets nieuws toe aan de competenties, en is dus vooral een stuurmiddel voor de opleiding om kennisverwerving en vaardigheidsontwikkeling aan te sturen, te monitoren en te borgen. Het Opleidingsprofiel beschrijft de BoKS op hoofdlijnen, geeft kaders voor de vakdocenten die zelf die BoKS verder concretiseren. De BoKS is per leerlijn voorgelegd aan een aantal docenten dat in die leerlijn werkt. Op basis van hun feedback is de definitieve BoKS tot stand gekomen.
9. Is het niveausysteem (paragraaf 2.5), dat stamt uit 2014, daadwerkelijk nog voldoende bruikbaar voor de opleiding?
- a. *Ja, dat is het geval. Wel is bij enkele omschrijvingen gekozen voor iets meer ruimte (zo werd zelfstandigheid op niveau 3 oorspronkelijk omschreven als "onder eigen regie", in dit beroepsprofiel is gekozen voor "grotendeels onder eigen regie" (er is bij het afstuderen immers altijd mogelijkheid om advies te vragen)*
10. In hoofdstuk 3 wordt de onderwijsvisie van de opleiding beschreven. Tijdens het werken aan deze visie werd duidelijk dat er een verschil zit tussen de in 2014 opgestelde Onderwijsvisie KE en wat de opleiding in werkelijkheid heeft gerealiseerd. De opleiding leidt op tot de verbinding van creativiteit, management en kunstgeoriënteerde aanpak. Ze wil dat haar onderwijsvisie en daarop gebaseerde onderwijsinrichting en werkvormen deze doelstelling ondersteunen.

Om dat te bereiken heeft de opleiding een groot aantal van haar docenten geschoold in de werkwijze van Kaospilots en heeft ze uitgangspunten hiervan in zich geïncorporeerd. Tot heden was deze onderwijsvisie niet zo geëxpliciteerd. Dat is nu in hoofdstuk 3 wel gebeurd.

- a. *Gezien het innovatieve karakter vragen zowel de explicitering aandacht als ook de verdere vormgeving van deze visie in het onderwijs. Een voorbeeld is de leeromgeving Atelier. Hierin krijgt de leeromgeving als chaos en onzekerheid betekenis. Dit is onderdeel van de onderwijsvisie, maar sommige studenten ervaren de onzekerheid en chaos ook als gebrek van het curriculum. Het uitleggen en benadrukken van het belang van deze visie is een voortdurend punt van aandacht. Het uitdragen van de visie veronderstelt uit zichzelf al een voortdurende dialoog en vormt het uitgangspunt voor onze wijze van werken.*